БУТУН ДУНЕ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ТОШКЕНТ ҲАҚИҚАТИ

ЎЗБЕКИСТОН КП ТОШКЕНТ ОБЛАСТЬ ВА ШАҲАР КОМИТЕТЛАРИ, МЕҲНАТКАШЛАР ДЕПУТАТЛАРИ ОБЛАСТЬ ВА ШАҲАР СОВЕТЛАРИНИНГ ОРГАНИ

8-йил чиқиши

№ 237 (2015).

1 ДЕКАБРЬ ЖУМА 1961 ЙИЛ

БАҲОСИ 2 тийин

Биз, совет кишилари учун КПСС Программаси — ҳаёт программаси, халқ бахт-саодати учун кураш программасидир. Бизнинг партиямиз ўзининг XXII съездида экономика ва маданиятни ривожлантиришнинг шундай суръатларини белгиладики, бундан киши завқланиб кетади.

Энди, ўртоқлар, ишга, мен айтмоқчиманки, партия тарихий XXII съезди қарорларини амалга ошириш йўлида қаҳрамонона меҳнат қилишга киришайлик.

Ҳар бир совет кишиси ўз бурчини чуқур англаган ҳолда ўз кучи, ғайрати, ақл-идроки, истеъдоди, қалбининг бутун жўшқин ҳароратини коммунизм қурилишига сарфлайдиган бўлиши учун у ўзининг сафдаги ўрнини билиб олиши биз учун муҳимдир.

(Ўртоқ Н. С. ХРУШЧЕВнинг 1961 йил 26 ноябрда Новосибирскда сўзлаган нутқидан).

КОММУНИЗМ ТАНТАНАСИ ЙЎЛИДА ФИДОКОРОНА МЕҲНАТ ҚИЛИШ—ҲАР БИР СОВЕТ КИШИСИНИНГ БУРЧИ

Сибирь қишлоқ хўжалик ходимларининг Новосибирск шаҳридаги кенгашида 1961 йил 26 ноябрда

ЎРТОҚ Н. С. ХРУШЧЕВ НУТҚИ

Қадрдон сибирлик ўртоқлар!

Биз сизлар билан тез-тез учрашиб турамиз. Кейинги йилларда мен Сибирда, унинг Омск, Новосибирск, Барнаул, Иркутск, Братск, Чита шаҳарларида, Барабин ва Кулунда даштларида бир неча бор бўлдим, колхоз ва совхозларнинг турмуши билан таништим. Буларнинг ҳаммаси менга ўзимни маълум бир даражада сибирлик деб ҳисоблашга, сизлар билан Сибирнинг тағ-жойлик кишиси катори гаплашишга асос беради. **(Қарсаклар).**

Сизларни — Сибирь қишлоғининг меҳнаткашларини партия Марказий Комитети ва Совет ҳукумати номидан табриклайман ва меҳнатингизда янги зўр муваффақиятлар тилайман. **(Давомли қарсаклар).**

Сизларнинг ҳузурингизга келаётганда киши ўзини худди уйига бораётгандек сезади ва ўзини чинакам сибирликлар сингари бардам ҳис қилади.

Сўнгги марта шу йилнинг кўкламида мана шу Новосибирскда учрашган эдик. Ана шу бир неча ой ичида мамлакатда кўпгина воқеалар содир бўлдики, бу воқеалар Совет Иттифоқи халқлари учунгина эмас, балки кишилкнинг бутун тарихи учун жуда катта аҳамиятга эгадир.

Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXII съезди энг буюк воқеадир. Съезд партиянинг янги Программасини қабул қилди, бу Программага ҳаммамиз якдиллик билан коммунизм қурилиши программаси деб ном бердик. Ҳақиқатан ҳам шундай. Ленининг ибораси билан айтганда: Бизнинг Программамиз — ҳаракат программаси, совет тузуми идеалларининг амалда рўёбга чиқарилишидир. **(Қарсаклар).**

КПССнинг янги Программаси тўғрисида чин кўнгилдан кўпгина самимий сўзлар айтилди. Биз бундай сўзларни қардош коммунистик ва ишчи партияларнинг раҳбарларидан, капиталистик мамлакатларнинг ишчи ва деҳконларидан, прогрессив интеллигенциясидан эшитдик.

Улар КПСС Программаси — жаҳон меҳнаткашларининг социализмга борувчи йўлини, коммунизмга борувчи йўлини нурафшон қилиб турган машъалдир, дедилар. **(Қарсаклар).**

Биз, совет кишилари учун КПСС Программаси — ҳаёт программаси, халқ бахт-саодати учун кураш программасидир. Бизнинг партиямиз ўзининг XXII съездида экономика ва маданиятни ривожлантиришнинг шундай суръатларини белгиладики, бундан киши завқланиб кетади. Мен рақамларни айтиб ўтирмайман. Металл, ёқилғи, электр қуввати, машинаfar, химия маҳсулоти ишлаб чиқариш жиҳатидан, дон, пўшт, сут ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш жиҳатидан йигирма йилдан кейин қандай даражага етишимиз КПСС Программасида баён қилиб берилган.

Энди, ўртоқлар, ишга, мен айтмоқчиманки, партия тарихий XXII съезди қарорларини амалга ошириш йўлида қаҳрамонона меҳнат қилишга киришайлик. **(Қарсаклар).**

Ҳар бир совет кишиси ўз бурчини чуқур англаган ҳолда ўз кучи, ғайрати, ақл-идроки, истеъдоди, қалбининг бутун жўшқин ҳароратини коммунизм қурилишига сарфлайдиган бўлиши учун у ўзининг сафдаги ўрнини билиб олиши биз учун муҳимдир.

Йигирма йил — бу унчалик катта муддат эмас, бинобарин, ҳар бир кунни, ҳар бир соатни ғанимат билмоқ керак. Вақт сира тўхтамай олга юраверади ва биз муайян маррага етганда:

— Халқимиз партиямиз ўзининг тарихий миссиясини бажарди, коммунизм қурди, — деб фахр билан айтишимиз керак. **(Давомли қарсаклар).**

Партия олдимизда турган йўлнинг бутун қийинлигини тушуниб, ишчиларни, колхозчиларни, интеллигенцияни кун сайин фидокорона меҳнат қилишга даъват этмоқда. Коммунистик қурилишнинг ҳамма участкаларида олга қараб бориш суръатини ошириш муҳимдир. Лекин бу суръат социалистик қишлоқ хўжалигида, қурилишимизнинг инсон учун озиқ-овқат маҳсулотлари етиштириб берётган участкасида айниқса муҳимдир.

Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари мўл-кўллигини яратиш вазифасини ҳал қилишга Совет Иттифоқининг барча районлари ўз ҳиссасини қўшмоғи керак. Сиз, сибирликлар ниҳоятда катта ҳисса қўшмоғингиз лозим. Сибирь — Ватанимизнинг бой ва бепоён ўлкасидир. Унинг бойликларини сизлар биринчи галда халққа хизмат қилдирмоғингиз керак. Сибирь колхоз ва совхозлари коммунизм қуришдан иборат умумхалқ курашига қандай ҳисса қўшмоқлари лозимлигини эслатиб ўтмоқчиман.

Сибирь 3,5 миллиард пуд дон етиштирмоғи ва давлатга 2 миллиард пудга етказиб дон сотмоғи; 3 миллион 600 минг тонна пўшт етиштирмоғи ва 3 миллион тонна гўшт сотмоғи; 20 миллион тонна сут етиштирмоғи ва ўн олти миллион тоннадан кўпроқ сут сотмоғи; 137 минг тонна жун етиштирмоғи ва сотмоғи керак. Бу вазифалар устида ҳар қанча ишласа, ақлни ҳар қанча ишлатса арзийди! **(Қарсаклар).**

Сизлар коммунистик қурилишдаги ўз марраларингизни эгаллаб олмоғингиз учун ғайрат билан меҳнат қилмоғингиз, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришни тез кўпайтириш резервларидан кенг кўламда фойдаланмоғингиз керак.

Ердан тўғри фойдаланиш, экин майдонлари структурасини эг кўп миқдорда дон, энг кўп миқдорда ем-хашак, демак, энг кўп миқдорда пўшт ва сут бера оладиган қилиб белгилаш — энг асосий резервлардан биридир. Шу сабабдан деҳқончилик системаси ҳақидаги масала ҳозир қишлоқ хўжалик ходимлари учунгина эмас, балки бутун совет халқи учун ҳам жуда катта аҳамият касб этмоқда.

В. Р. Вильямс ўт-далали деҳқончилик системасининг асосизлиги

Ўртоқлар! Сўнгги йилларда партия деҳқончиликнинг ўт-далали системасини қўлланиш оқибатларини тугатиш соҳасида қишлоқ хўжалигидаги барча ходимларнинг актив қўллаб-қувватлаши билан катта иш қилди. Академик В. Р. Вильямс ишлаб чиққан ўт-далали система 1953 йилга қадар мамлакатимиз колхоз ва совхозларида зўр бериб жорий қилинибкелганлигини сизлар биласиз. Ўзи йирик олим бўлган Вильямс партиянинг ишончидан фойдаланиб, урушдан аввалги йилларда ўт-далали алмашлаб экиш ҳамма жойда кенг кўламда жорий этилишига ниҳоятда катъият билан ҳаракат қилиб келди. Унинг шу масаладаги баъзи бир фикрларини сизларга эслатиб ўтишга рухсат бергайсиз.

«... Биз СССРдаги барча областларнинг ҳамма жойида,— деб ёзди Вильямс, — ёппасига ўт-далали алмашлаб экишнинг тарафдоримиз. Деҳончиликни янада қайта қуришнинг асосий аҳамияти мана шундадир».

Шундан сал кейинроқ у қуйидаги катъий талабни қўяди:

«Ҳайдаладиган ерларга қўшиладиган ҳамма янги майдонлар, бизнинг фикримизча, кўп йиллик ўтлар экишни кенгайтиришга ажратилмоғи керак, кўп йиллик ўтлар эса, мамлакатнинг барча районларида ўт-далали алмашлаб экишни тўғри белгилаш учун зарурдир».

Вильямс фақат ўтларга ихлос қўйган эди. Миллион-миллион гектар қўрик ерларни очган совхоз ва колхозлар ана шу ерларнинг жуда катта кисмига ўт эккан бўлганларида, бундай таълимот бизни каёққа олиб бориб қўйиши мумкинлигини бир лаҳза тасаввур қилиб кўринг-а. Дон сўраб капиталист амаки олдига боришга тўғри келар эди. Бу амакининг кимлиги эса бизга маълум. У капиталист бўлиб менга олтин бергинг, дон эвазига халкнинг пулини буёққа чўзиб қўйинг, дейдиган киши. У оладиган бўлсанг чўзиб қўй, деган қонундан бошқасини тан олмайди. Бахтимизга бундай ҳол юз бермади, чунки партия қўрик ерларни ўзлаштириш масаласини донишмандлик ва заковатлик билан ҳал қилди, колхоз ва совхозлар янги ерларда миллиардларнинг ҳаммасини ўзининг XXII съездида экономика ва маданиятни ривожлантиришнинг шундай суръатларини белгиладики, бундан киши завқланиб кетади. Мен рақамларни айтиб ўтирмайман. Металл, ёқилғи, электр қуввати, машинаfar, химия маҳсулоти ишлаб чиқариш жиҳатидан, дон, пўшт, сут ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш жиҳатидан йигирма йилдан кейин қандай даражага етишимиз КПСС Программасида баён қилиб берилган.

Энди, ўртоқлар, ишга, мен айтмоқчиманки, партия тарихий XXII съезди қарорларини амалга ошириш йўлида қаҳрамонона меҳнат қилишга киришайлик. **(Қарсаклар).**

Ҳар бир совет кишиси ўз бурчини чуқур англаган ҳолда ўз кучи, ғайрати, ақл-идроки, истеъдоди, қалбининг бутун жўшқин ҳароратини коммунизм қурилишига сарфлайдиган бўлиши учун у ўзининг сафдаги ўрнини билиб олиши биз учун муҳимдир.

Йигирма йил — бу унчалик катта муддат эмас, бинобарин, ҳар бир кунни, ҳар бир соатни ғанимат билмоқ керак. Вақт сира тўхтамай олга юраверади ва биз муайян маррага етганда:

— Халқимиз партиямиз ўзининг тарихий миссиясини бажарди, коммунизм қурди, — деб фахр билан айтишимиз керак. **(Давомли қарсаклар).**

Партия олдимизда турган йўлнинг бутун қийинлигини тушуниб, ишчиларни, колхозчиларни, интеллигенцияни кун сайин фидокорона меҳнат қилишга даъват этмоқда. Коммунистик қурилишнинг ҳамма участкаларида олга қараб бориш суръатини ошириш муҳимдир. Лекин бу суръат социалистик қишлоқ хўжалигида, қурилишимизнинг инсон учун озиқ-овқат маҳсулотлари етиштириб берётган участкасида айниқса муҳимдир.

Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари мўл-кўллигини яратиш вазифасини ҳал қилишга Совет Иттифоқининг барча районлари ўз ҳиссасини қўшмоғи керак. Сиз, сибирликлар ниҳоятда катта ҳисса қўшмоғингиз лозим. Сибирь — Ватанимизнинг бой ва бепоён ўлкасидир. Унинг бойликларини сизлар биринчи галда халққа хизмат қилдирмоғингиз керак. Сибирь колхоз ва совхозлари коммунизм қуришдан иборат умумхалқ курашига қандай ҳисса қўшмоқлари лозимлигини эслатиб ўтмоқчиман.

Сибирь 3,5 миллиард пуд дон етиштирмоғи ва давлатга 2 миллиард пудга етказиб дон сотмоғи; 3 миллион 600 минг тонна пўшт етиштирмоғи ва 3 миллион тонна гўшт сотмоғи; 20 миллион тонна сут етиштирмоғи ва ўн олти миллион тоннадан кўпроқ сут сотмоғи; 137 минг тонна жун етиштирмоғи ва сотмоғи керак. Бу вазифалар устида ҳар қанча ишласа, ақлни ҳар қанча ишлатса арзийди! **(Қарсаклар).**

Сизлар коммунистик қурилишдаги ўз марраларингизни эгаллаб олмоғингиз учун ғайрат билан меҳнат қилмоғингиз, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришни тез кўпайтириш резервларидан кенг кўламда фойдаланмоғингиз керак.

Ердан тўғри фойдаланиш, экин майдонлари структурасини эг кўп миқдорда дон, энг кўп миқдорда ем-хашак, демак, энг кўп миқдорда пўшт ва сут бера оладиган қилиб белгилаш — энг асосий резервлардан биридир. Шу сабабдан деҳқончилик системаси ҳақидаги масала ҳозир қишлоқ хўжалик ходимлари учунгина эмас, балки бутун совет халқи учун ҳам жуда катта аҳамият касб этмоқда.

Академик Д. Н. Прянишников деҳқончиликнинг ўт-далали системасига қарши эди. У Вильямснинг хато қоидаларини дадил ва менинг назаримда мардона танқид қилди, ўт-далали система дон етиштиришни ва чорвачилик учун озуқа етиштиришни кўпайтиришга халакит бериши мумкинлигини исботлаб берди.

Д. Н. Прянишников ўт-далали системага қандай муносабатда бўлганлигини бугун эслатиб ўтиш фойдали бўлади.

«... Баъзи бир кишилар, — деб ёзди у ўз асарларидан бирида, — ўт-далали системани ҳамма иллатларнинг давоси, «ҳамма замонлар ва ҳамма халқлар учун тенги йўқ» система деб билиш билан, аҳолиси сийрак жойлашган районлар, шунингдек аҳолиси тиғиз жойлашган районлар учун, чунончи Заволжье ва Қозоғистоннинг чорвачилик хўжаликлари учун ҳам ва шимолий Украинанинг қанд лавлаги экадиган хўжаликлари учун ҳам ҳамма жойда бир хилда яроқли битта система бўлиши мумкин эмаслигини унутиб қўймоқдалар... Умумдавлат манфаатларига мувофиқ равишда ва жойларнинг табиий-тарихий ва хўжалик шароитларини ҳисобга олган ҳолда, турли системаларни ва улар билан боғлиқ бўлган алмашлаб экиш схемаларини географик жиҳатдан жойлаштиришни гапириш ҳамда ҳаммабоп аҳамиятга эга бўлган аллақандай «фалсафа тоши» ҳақидаги, қишлоқ хўжалигини замондан ва макондан ажратган ҳолда ислоҳ қилишнинг аллақандай йўллари ҳақидаги ҳаёлдан воз кечиш керак».

Д. Н. Прянишников ўт-далали система тарафдорларини ва уларнинг ўт-далали система гўё Ғарбдаги деҳқончиликнинг характерли хусусиятидир, деб тасвирлашга уринишларини фош қилади.

«Ўт-далали системанинг ялпи аҳамиятини жон-жаҳди билан ҳимоя қилаётган кишилар, — деб ёзади Прянишников, — Ғарбий Европада ўт-далали система ҳукмрондир, деб даъво қилиш билан принципиал нотўғри ғўрсатма беришдан ташқари, ҳақиқатни жуда бузиб кўрсатадилар, ваҳоланки, Ғарбий Европада йўнгиқадан бир йил фойдаланиш устун туриши билан насл алмашиниш ҳукмрондир...

Ўт-далали система эса Ғарбда фақат онда-сонда, чунончи Швейцариядаги нуқул чорвачиликдан иборат хўжаликларнинг ўзига хос хусусиятларида кўпроқ учрайди.

Бироқ, Швейцарияда ўт-далали система ҳукмронлигининг жиддий оқибати шу бўлмоқдаки, бу мамлакат етиштирган галла атиги тўрт ойга етади, холос».

Академик Д. Н. Прянишников қуйидаги хулосага келади:

«Шундай қилиб, гўё Ғарбда ўт-далали система ҳукмрондир, деб мисол қилиб келтирилган гаплар асоссиз бўлиб чиқади. Ғарбда ҳосил ўт-далали системаси гектар бошига (бутун мамлакатлар учун ўрта ҳисобда) 28 центнерга — юқори даражага кўтарилган».

Прянишников ўт-далали системани рад этиш билан, тупроқнинг унумдорлигини оширишнинг ўзи ишлаб чиққан самаралироқ усулларини бунга қарама-қарши қўйди. У ўнгни кўп тайёрлашни, минерал ўғитлар ишлаб чиқаришни кўпайтиришни, шунингдек азот тўпловчи дуккакли экинлар экишни асос қилиб олди. Буни ғ ҳосилдорликни кўтаришга ва дон етиштиришни кўпайтиришга олиб бораднган бош йўл деб билди.

Минг афсуски, ўша даврда машҳур олимларнинг кўпгина оқилона таклифлари ҳисобга олинмади. Вильямс деҳқончиликдаги ўз системасини ҳудди тирсаги билан туртгандек ўтказди, ўз оппонентларини ўртоқлик мунозарасининг ҳар қандай доираларидан чиққан ҳолда кескин қоралаш йўлига ўтиб олди.

Вильямс академик Прянишниковга жавобан бундай деб ёзди:

«Академик Прянишниковнинг ўғитлар ва ҳосил тўғрисидаги ҳисоблари ер юзидаги қуруқликнинг олтидан бир қисмини ишғол қилиб турган давлатни ана шу йўлга ундамоқда. Позицияларимизни пухта ўйлаб кўриш вақти келди. Ўт билан ўйнашиб бўлмайди. Баррикаданинг қайси тарафида турганингни равшан англаб олишинг керак».

Хуллас, ё сен ўт-далали системани ёқлаб, биз билан бирга бўласан, ёхуд ўт-далали системага қарши бўлиб, унда баррикаданинг нариги томонида коласан.

Яна бир фактни кўринг. Машҳур олим Дояренко хўжаликларни моноқультура негизида ихтисослаштириш ғоясини илгари сурган эди. 1929 йилда у бундай деб ёзган эди:

«Ҳозирги вақтда у ёки бу мулоҳазалар таъсири остида бизнинг олдимизда ихтисослашган товар хўжалигини вужудга келтириш масаласи турибди ва, фикримни олдиндан айтиб ўтсам, бизнинг олдимизда моноқультуранинг шундай даражасига етиш вазифаси турибдики, унда биз энг кўпрок майдонга муайян бир экинни экиб, бунинг натижасида ҳосилдан энг кам ютқазган бўламиз».

Кўриб турибсизки, Дояренко моноқультура натижасида ҳосил барибир, бир қадар камаяди, деган фикрни айтган эди. Айни вақтда у фанда ва техникада катта тараққиёт бўлишини ҳали кўрмаган эди. Эндиликда Совет Иттифоқидаги илгор колхоз ва совхозларнинг, АҚШдаги фермер хўжаликларининг тажрибасида масалан, шу нарса исбот қилиндики, агротехника тегишли даражада бўлса ва далаларга ўғит солиб турилса, маккажўхори кетидан маккажўхори экиш ҳосилнинг камайишига сабаб бўлмайди. Камайиш бир ёқда турсин, моноқультура шароитида ҳосил ошиши мумкин.

Дояренконинг гапига Вильямснинг жавоби бундай бўлди:

«Жуда ошкора ва таҳқиромиз сўрбетлик билан айтилган ана шу тезис замирида социалистик хўжаликни, хусусан эндигина ташкил бўлган дончилик совхозларимизни алмашлаб экишни инкор этиш йўлига, моноқультура йўлига итарган душман мутлақо равшан кўриниб турадн».

Мунозаралар шундай метод билан олиб борилгандан кейин деҳқончиликнинг ўт-далали системасидан бўлак бошқа ҳар қандай системасини қаттиқ туриб ҳимоя қилиш амримаҳол эди.

Ўт-далали система ҳамма жойда ва бир қолипда жорий қилинганлиги мамлакатимиз қишлоқ хўжалигига жиддий зарар етказди. Миллион-миллион гектарлаб энг унумдор ерлар ҳам маҳсул ўтлар билан банд қилиб қўйилди. Ҳар бир зонада энг кўп ҳосил берадиган дон экинлари майдони камайтирилиб, бу экинлар ўрнига алмашлаб экишга ўтлар киритилди. Кўп йиллик ўтлар шундай районларда етиштирилдики, улар бу районларда гектар бошига 5-6 центнердангина хашак берди. Аслини олганда ерлар бўш ётди.

Натижада дон етиштириш даражаси бирдек қоловерди ва ҳатто камайиб кетди. Чорвачиликнинг озуқа базасига путур етказилди, чунки, ҳар гектарга ва сарфланган меҳнатга айлантириб ҳисоблаганда энг кам миқдорда озуқа единцаси берадиган экинлар экиб келинди.

Тюмень областидаги «Песьяновский» совхозининг зоотехниги Ўртоқ А. С. Любина бу ерда ҳозиргина нутқ сўзлади. У сигирларни йил бўйи силос бериб боқишнинг натижалари ҳақида жуда яхши гапириб берди. Ўт-далали алмашлаб экиш системаси мавжуд бўлган даврда молларга ёлчитиб озуқа берилмас эди, маккажўхори ва бошқа қимматли экинларни экишга ўтилгандан кейин чорвачилик ем-хашак билан тўлиқ таъминланмоқда. Қишлоқ хўжалик практикаси менга яхши маълум. Аслини олганда илгари сигирлар бир амаллаб қишдан чиқиб олсин деган мақсад билангина молхонага боғлаб қўйилар эди. Шу сабабли сигирларнинг сути кескин камайиб кетар эди, кўкламда сигирлар яйловга силласи қуриб чиқарди. Деҳқонлар сигир май ойининг охирида — июнь ойининг бошларида, яъни ўт ўсиб чиқиши билан сутга киради, дер эдилар.

Хўжаликда маккажўхоридан юқори ҳосил олинишини таъминлаётган тажрибали раҳбар учун бундай замонлар энди абадий ўтиб кетди. Тажрибали раҳбар чорва молларни йил бўйи силос билан боқади ва бутун йил давомида кўп миқдорда сут олиб туради.

Партия Марказий Комитети 1954-1955 йилларда ва шундан кейинги йилларда қишлоқ хўжалигидаги ишларнинг аҳволини чуқур анализ қилиш асосида, ўт-далали алмашлаб экишнинг самаралилигини ўрганиш асосида деҳқончиликнинг ўт-далали системаси камчиликларини чуқур ва принципиал таҳқид қилди, ўт-далали системани бир қолипда қўлланиш қандай оқибатларга олиб келишини қишлоқ хўжалиги ходимларига, бутун халққа кўрсатиб берди.

Академик В. Р. Вильямс — мамлакатимизнинг истеъдодли олимларидан биридир. У тупроқшуносликка, тупроқнинг таркиб топиш процесси ҳақидаги назарияга кўпгина янгилик киритди. Бу жиҳатдан биз унинг хизматини муносиб даражада қадрлаймиз.

Вильямснинг деҳқончиликдаги ўт-далали системасига келганда, шуни айтиш керакки, бу система асл негизи билан яроқсиз бўлиб чиқди.

Вильямс кўп йиллик ўтларгина тупроқ структурасини тиклашга, тупроқни донадор қилишга қодирдир, деган фикрга асосланди. У кўп йиллик ўтларгина ўзидан кейин экиладиган ҳосилини оширишга ёрдам берадиган энг қимматли экин бўла олади, деб ҳисоблади.

«Ҳозирги вақтда у ёки бу мулоҳазалар таъсири остида бизнинг олдимизда ихтисослашган товар хўжалигини вужудга келтириш масаласи турибди ва, фикримни олдиндан айтиб ўтсам, бизнинг олдимизда моноқультуранинг шундай даражасига етиш вазифаси турибдики, унда биз энг кўпрок майдонга муайян бир экинни экиб, бунинг натижасида ҳосилдан энг кам ютқазган бўламиз».

Кўриб турибсизки, Дояренко моноқультура натижасида ҳосил барибир, бир қадар камаяди, деган фикрни айтган эди. Айни вақтда у фанда ва техникада катта тараққиёт бўлишини ҳали кўрмаган эди. Эндиликда Совет Иттифоқидаги илгор колхоз ва совхозларнинг, АҚШдаги фермер хўжаликларининг тажрибасида масалан, шу нарса исбот қилиндики, агротехника тегишли даражада бўлса ва далаларга ўғит солиб турилса, маккажўхори кетидан маккажўхори экиш ҳосилнинг камайишига сабаб бўлмайди. Камайиш бир ёқда турсин, моноқультура шароитида ҳосил ошиши мумкин.

Дояренконинг гапига Вильямснинг жавоби бундай бўлди:

«Жуда ошкора ва таҳқиромиз сўрбетлик билан айтилган ана шу тезис замирида социалистик хўжаликни, хусусан эндигина ташкил бўлган дончилик совхозларимизни алмашлаб экишни инкор этиш йўлига, моноқультура йўлига итарган душман мутлақо равшан кўриниб турадн».

Мунозаралар шундай метод билан олиб борилгандан кейин деҳқончиликнинг ўт-далали системасидан бўлак бошқа ҳар қандай системасини қаттиқ туриб ҳимоя қилиш амримаҳол эди.

Ўт-далали система ҳамма жойда ва бир қолипда жорий қилинганлиги мамлакатимиз қишлоқ хўжалигига жиддий зарар етказди. Миллион-миллион гектарлаб энг унумдор ерлар ҳам маҳсул ўтлар билан банд қилиб қўйилди. Ҳар бир зонада энг кўп ҳосил берадиган дон экинлари майдони камайтирилиб, бу экинлар ўрнига алмашлаб экишга ўтлар киритилди. Кўп йиллик ўтлар шундай районларда етиштирилдики, улар бу районларда гектар бошига 5-6 центнердангина хашак берди. Аслини олганда ерлар бўш ётди.

Натижада дон етиштириш даражаси бирдек қоловерди ва ҳатто камайиб кетди. Чорвачиликнинг озуқа базасига путур етказилди, чунки, ҳар гектарга ва сарфланган меҳнатга айлантириб ҳисоблаганда энг кам миқдорда озуқа единцаси берадиган экинлар экиб келинди.

Тюмень областидаги «Песьяновский» совхозининг зоотехниги Ўртоқ А. С. Любина бу ерда ҳозиргина нутқ сўзлади. У сигирларни йил бўйи силос бериб боқишнинг натижалари ҳақида жуда яхши гапириб берди. Ўт-далали алмашлаб экиш системаси мавжуд бўлган даврда молларга ёлчитиб озуқа берилмас эди, маккажўхори ва бошқа қимматли экинларни экишга ўтилгандан кейин чорвачилик ем-хашак билан тўлиқ таъминланмоқда. Қишлоқ хўжалик практикаси менга яхши маълум. Аслини олганда илгари сигирлар бир амаллаб қишдан чиқиб олсин деган мақсад билангина молхонага боғлаб қўйилар эди. Шу сабабли сигирларнинг сути кескин камайиб кетар эди, кўкламда сигирлар яйловга силласи қуриб чиқарди. Деҳқонлар сигир май ойининг охирида — июнь ойининг бошларида, яъни ўт ўсиб чиқиши билан сутга киради, дер эдилар.

Хўжаликда маккажўхоридан юқори ҳосил олинишини таъминлаётган тажрибали раҳбар учун бундай замонлар энди абадий ўтиб кетди. Тажрибали раҳбар чорва молларни йил бўйи силос билан боқади ва бутун йил давомида кўп миқдорда сут олиб туради.

Партия Марказий Комитети 1954-1955 йилларда ва шундан кейинги йилларда қишлоқ хўжалигидаги ишларнинг аҳволини чуқур анализ қилиш асосида, ўт-далали алмашлаб экишнинг самаралилигини ўрганиш асосида деҳқончиликнинг ўт-далали системаси камчиликларини чуқур ва принципиал таҳқид қилди, ўт-далали системани бир қолипда қўлланиш қандай оқибатларга олиб келишини қишлоқ хўжалиги ходимларига, бутун халққа кўрсатиб берди.

Академик В. Р. Вильямс — мамлакатимизнинг истеъдодли олимларидан биридир. У тупроқшуносликка, тупроқнинг таркиб топиш процесси ҳақидаги назарияга кўпгина янгилик киритди. Бу жиҳатдан биз унинг хизматини муносиб даражада қадрлаймиз.

Вильямснинг деҳқончиликдаги ўт-далали системасига келганда, шуни айтиш керакки, бу система асл негизи билан яроқсиз бўлиб чиқди.

Вильямс кўп йиллик ўтларгина тупроқ структурасини тиклашга, тупроқни донадор қилишга қодирдир, деган фикрга асосланди. У кўп йиллик ўтларгина ўзидан кейин экиладиган энг қимматли экин бўла олади, деб ҳисоблади.

«Ҳозирги вақтда у ёки бу мулоҳазалар таъсири остида бизнинг олдимизда ихтисослашган товар хўжалигини вужудга келтириш масаласи турибди ва, фикримни олдиндан айтиб ўтсам, бизнинг олдимизда моноқультуранинг шундай даражасига етиш вазифаси турибдики, унда биз энг кўпрок майдонга муайян бир экинни экиб, бунинг натижасида ҳосилдан энг кам ютқазган бўламиз».

Кўриб турибсизки, Дояренко моноқультура натижасида ҳосил барибир, бир қадар камаяди, деган фикрни айтган эди. Айни вақтда у фанда ва техникада катта тараққиёт бўлишини ҳали кўрмаган эди. Эндиликда Совет Иттифоқидаги илгор колхоз ва совхозларнинг, АҚШдаги фермер хўжаликларининг тажрибасида масалан, шу нарса исбот қилиндики, агротехника тегишли даражада бўлса ва далаларга ўғит солиб турилса, маккажўхори кетидан маккажўхори экиш ҳосилнинг камайишига сабаб бўлмайди. Камайиш бир ёқда турсин, моноқультура шароитида ҳосил ошиши мумкин.

Дояренконинг гапига Вильямснинг жавоби бундай бўлди:

«Жуда ошкора ва таҳқиромиз сўрбетлик билан айтилган ана шу тезис замирида социалистик хўжаликни, хусусан эндигина ташкил бўлган дончилик совхозларимизни алмашлаб экишни инкор этиш йўлига, моноқультура йўлига итарган душман мутлақо равшан кўриниб турадн».

Мунозаралар шундай метод билан олиб борилгандан кейин деҳқончиликнинг ўт-далали системасидан бўлак бошқа ҳар қандай системасини қаттиқ туриб ҳимоя қилиш амримаҳол эди.

Ўт-далали система ҳамма жойда ва бир қолипда жорий қилинганлиги мамлакатимиз қишлоқ хўжалигига жиддий зарар етказди. Миллион-миллион гектарлаб энг унумдор ерлар ҳам маҳсул ўтлар билан банд қилиб қўйилди. Ҳар бир зонада энг кўп ҳосил берадиган дон экинлари майдони камайтирилиб, бу экинлар ўрнига алмашлаб экишга ўтлар киритилди. Кўп йиллик ўтлар шундай районларда етиштирилдики, улар бу районларда гектар бошига 5-6 центнердангина хашак берди. Аслини олганда ерлар бўш ётди.

Натижада дон етиштириш даражаси бирдек қоловерди ва ҳатто камайиб кетди. Чорвачиликнинг озуқа базасига путур етказилди, чунки, ҳар гектарга ва сарфланган меҳнатга айлантириб ҳисоблаганда энг кам миқдорда озуқа единцаси берадиган экинлар экиб келинди.

Тюмень областидаги «Песьяновский» совхозининг зоотехниги Ўртоқ А. С. Любина бу ерда ҳозиргина нутқ сўзлади. У сигирларни йил бўйи силос бериб боқишнинг натижалари ҳақида жуда яхши гапириб берди. Ўт-далали алмашлаб экиш системаси мавжуд бўлган даврда молларга ёлчитиб озуқа берилмас эди, маккажўхори ва бошқа қимматли экинларни экишга ўтилгандан кейин чорвачилик ем-хашак билан тўлиқ таъминланмоқда. Қишлоқ хўжалик практикаси менга яхши маълум. Аслини олганда илгари сигирлар бир амаллаб қишдан чиқиб олсин деган мақсад билангина молхонага боғлаб қўйилар эди. Шу сабабли сигирларнинг сути кескин камайиб кетар эди, кўкламда сигирлар яйловга силласи қуриб чиқарди. Деҳқонлар сигир май ойининг охирида — июнь ойининг бошларида, яъни ўт ўсиб чиқиши билан сутга киради, дер эдилар.

Хўжаликда маккажўхоридан юқори ҳосил олинишини таъминлаётган тажрибали раҳбар учун бундай замонлар энди абадий ўтиб кетди. Тажрибали раҳбар чорва молларни йил бўйи силос билан боқади ва бутун йил давомида кўп миқдорда сут олиб туради.

Партия Марказий Комитети 1954-1955 йилларда ва шундан кейинги йилларда қишлоқ хўжалигидаги ишларнинг аҳволини чуқур анализ қилиш асосида, ўт-далали алмашлаб экишнинг самаралилигини ўрганиш асосида деҳқончиликнинг ўт-далали системаси камчиликларини чуқур ва принципиал таҳқид қилди, ўт-далали системани бир қолипда қўлланиш қандай оқибатларга олиб келишини қишлоқ хўжалиги ходимларига, бутун халққа кўрсатиб берди.

Академик В. Р. Вильямс — мамлакатимизнинг истеъдодли олимларидан биридир. У тупроқшуносликка, тупроқнинг таркиб топиш процесси ҳақидаги назарияга кўпгина янгилик киритди. Бу жиҳатдан биз унинг хизматини муносиб даражада қадрлаймиз.

Вильямснинг деҳқончиликдаги ўт-далали системасига келганда, шуни айтиш керакки, бу система асл негизи билан яроқсиз бўлиб чиқди.

Вильямс кўп йиллик ўтларгина тупроқ структурасини тиклашга, тупроқни донадор қилишга қодирдир, деган фикрга асосланди. У кўп йиллик ўтларгина ўзидан кейин экиладиган энг қимматли экин бўла олади, деб ҳисоблади.

«Ҳозирги вақтда у ёки бу мулоҳазалар таъсири остида бизнинг олдимизда ихтисослашган товар хўжалигини вужудга келтириш масаласи турибди ва, фикримни олдиндан айтиб ўтсам, бизнинг олдимизда моноқультуранинг шундай даражасига етиш вазифаси турибдики, унда биз энг кўпрок майдонга муайян бир экинни экиб, бунинг натижасида ҳосилдан энг кам ютқазган бўламиз».

Кўриб турибсизки, Дояренко моноқультура натижасида ҳосил барибир, бир қадар камаяди, деган фикрни айтган эди. Айни вақтда у фанда ва техникада катта тараққиёт бўлишини ҳали кўрмаган эди. Эндиликда Совет Иттифоқидаги илгор колхоз ва совхозларнинг, АҚШдаги фермер хўжаликларининг тажрибасида масалан, шу нарса исбот қилиндики, агротехника тегишли даражада бўлса ва далаларга ўғит солиб турилса, маккажўхори кетидан маккажўхори экиш ҳосилнинг камайишига сабаб бўлмайди. Камайиш бир ёқда турсин, моноқультура шароитида ҳосил ошиши мумкин.

Дояренконинг гапига Вильямснинг жавоби бундай бўлди:

«Жуда ошкора ва таҳқиромиз сўрбетлик билан айтилган ана шу тезис замирида социалистик хўжаликни, хусусан эндигина ташкил бўлган дончилик совхозларимизни алмашлаб экишни инкор этиш йўлига, моноқультура йўлига итарган душман мутлақо равшан кўриниб турадн».

Мунозаралар шундай метод билан олиб борилгандан кейин деҳқончиликнинг ўт-далали системасидан бўлак бошқа ҳар қандай системасини қаттиқ туриб ҳимоя қилиш амримаҳол эди.

Ўт-далали система ҳамма жойда ва бир қолипда жорий қилинганлиги мамлакатимиз қишлоқ хўжалигига жиддий зарар етказди. Миллион-миллион гектарлаб энг унумдор ерлар ҳам маҳсул ўтлар билан банд қилиб қўйилди. Ҳар бир зонада энг кўп ҳосил берадиган дон экинлари майдони камайтирилиб, бу экинлар ўрнига алмашлаб экишга ўтлар киритилди. Кўп йиллик ўтлар шундай районларда етиштирилдики, улар бу районларда гектар бошига 5-6 центнердангина хашак берди.

ЎРТОҚ Н. С. ХРУШЧЕВ НУТҚИ

(Давоми. Боши 1-бетда)

Масала ана шу тахлитда турар эди. У колхоз бўлса кузги бўғдойнинг ҳар гектаридан ҳамиша 25 центнер ва ундан ҳам ошириб ҳосил олиб келар эди. Дарвоқе, бу йил ҳам колхоз 770 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 28,5 центнер кузги бўғдой ҳосили олди.

Киевдаги ўша кенгашда менинг яна бир эски танишим — колхоз раиси Степан Дмитриевич Танченко сўзга чиқди. У ҳозир ҳам Николаев областидаги Ленин номли колхозда ишламоқда. Бу — ажойиб раҳбар. Танченко бева онаси билан колхозга биринчи бўлиб кирганича шу чоққача бор кучини колхоз тузумини мустаҳкамлашга сарфлаб келмоқда.

Ана шу практик деҳқон мен Украинада баҳори бўғдой экишини ёқлаб чиққан айрим олимларнинг нотўғри позицияларини танқид қилишга мажбур бўлганимни эшитиб, бундай деди: «Фанни танқид қилганлиги учун Никита Сергеевичга раҳмат, биз ундан жуда миннатдормиз. энди кузги бўғдойни бемалол эка берамиз. Бўғдойни кузда эксак, галламиз мўл бўлади». **(Кулги, қарсаклар).**

Кузги бўғдой экишга бутунлай барҳам беришга қаратилган уринишларга колхоз раҳбарлари ана шундай жавоб бердилар.

Бояги П. Е. Кислицанинг ўзи оталик тариқасида колхозга борган бир ҳурматли селекциячига қараб, бундай деди: «Менга қаранг, ахир ўзингиз колхозимизга бориб, кузги бўғдой жуда яхши битганини кўрдингиз-ку. Нега энди бизда битмайдиган баҳори бўғдой экишни тавсия қиляпсиз?». Ўша олим баҳори бўғдой ўсмаганлигини ҳақиқатан ҳам кўрган, лекин ўт-далали система бўғдойни фақат баҳорда экишни талаб қилар эди.

Ана ўшанда биз консерватив фандан қолиб чиқдик, серҳосил кузги бўғдойни қаттик туриб қимоя қилиб қолдик. **(Қарсаклар).**

Кузги бўғдойга қарши чиқиш билан Вильямс нақадар ноҳақ бўлганлигини ҳозирги кундаги фактлар кўрсатиб турибди. Бундай мисолни келтириб ўтаман. Киев область, Белая Церковь районидаги 9 Январь номли совхоз (директори Ўрток Перковский) 1961 йилда 584 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 41 центнердан кузги бўғдой ҳосили олди.

Шу совхознинг биринчи бўлими кузги бўғдойни бузилган бедапоя ўрнига экиб, гектар бошига 44.2 центнер; бешинчи бўлим эса 48.3 центнердан ҳосил олди.

Сизларнинг эътиборингизни шу нарсага яна бир марта қаратиб ўтаманки, Вильямс ўтпояни бузиб ҳайдагандан кейин ўрнига фақат баҳори бўғдой экиш керак, кузги бўғдой мўл ҳосил бермайди, деб даъво қилган эди. Бу ерда аксинча бўлиб чиқди. Бузиб ҳайдалган ўтпоя ўрнига экилган кузги бўғдой энг мўл ҳосил бермоқда. Демак, Вильямснинг назарияси асоссиз назариядир.

Сибирлик ўртоқлар, гапимни тўғри тушунасиз, деб ишонаман. Мен баҳори бўғдойга қарши эмасман. Бу ерда айни баҳори бўғдой кўп экиладиган экиндир. Сизларнинг шароитингизда баҳори бўғдой энг қимматли экиндир ва ҳозирча энг қимматлигина эмас, балки бирдан-бир экиндир, чунки Сибирда кузги бўғдойни совуқ уриб кетади. Кузги бўғдой экиш ҳам яхши бўлар эди, албатта. Селекциячилар Сибирнинг совуқларига бардош берадиган навларни яратишга уринib нўрдилар-у, лекин ҳозирча бу кийинчиликни бартараф қила олганлари йўқ.

Шуни айтиш керакки, академик Прянишников Вильямснинг ўтпояларни бузиб ҳайдагандан кейин ўрнига кузги экин экиб бўлмайди деган даъвосини қатъиян рад этган эди. Прянишников қуйидаги ўзларни ёзганида ўт-далали система тарафдорларини назарда тутди: «...Кўп йиллик ўтлардан кейин умуман кузги экин экилмаслиги керак, деган асоссиз даъволардан улар воз кечганлари йўқ, ваҳоланки, бу нарса Ғарбнинг икки юз йиллик тажрибасига ҳамда биздаги бир қанча тажриба станцияларининг, жумладан, Суми ва Носов станцияларининг маълумотларига зиддир».

Вильямс ўз системаси билан аслида ўғитларнинг ва хусусан ғўғнинг ролини инкор қилганлиги унинг жиддий хатоси эди. Бу эса қишлоқ хўжалиги учун маълум даражада ёмон оқибатларга сабаб бўлди.

Ўғит тўғрисида Вильямснинг айтган гапларига бир қулоқ солинг:

«Ўт-далали система шароитида тупроқнинг кучини тиклаш вазифаси ўтзор дала ўстирга тушади. Шунинг учун ғўнгга бўлган муносабатни ҳам ўзгартириш керак. Ўгранин модданинг манбаи бўлган ғўнгнинг аҳамияти ўт-далали система шароитида жуда кейинги ўринга тушиб қолади... Ўт-далали системани жорий қилиш вақтида ғўнг тайёрлаш усули ўзгартирилмоғи керак.

Ўт-далали система шароитида ғўнг унга ҳаво тўла ва бемалол кирадиган (аэроб процесси) шароитида сақланмоғи керак».

Бу нарса амалда нимага олиб келди? Бу нарса органик ўғитларнинг аҳамиятига ва шу ўғитлардан энг қимматлиси бўлган ғўнгнинг аҳамиятига етарли баҳо беришмаслигига, ғўнгнинг нотўғри усуллар билан сақланишига олиб келдики, натижада ғўнгнинг ўғитлик аҳамияти талай даражада камайиб кетди, шунингдек минерал ўғитлар ишлаб чиқаришнинг аҳамиятига етарли баҳо берилмайдиган бўлиб қолди.

Бунинг оқибати шу бўлдики, дон етиштиришда орқада қолинди, дон экинларидан кам ҳосил олиб келинди.

Вильямснинг назариясидаги хато қоидалар шунга олиб келдики, у тупроқни ишлайдиган баъзи бир куроллари, жумладан боронани инкор этди.

«Шудгорни ишлаш системаси бажарилган тақдирда, — деб ёзди Вильямс — ерни экишдан аввал ишлаш системаси ҳеч қачон дискли культиваторлар билан ҳам, тишли бороналар билан ҳам бажарилмайди»

Сўнгра ёзади:

«Кўкламда шудгор ёғоч волокуша билан, ёхуд, агар балчиқланиш кучли бўлса, мих тишли волокуша билан ўтказилади, лекин зинҳор борона билан (хусусан енгил борона билан) ўтказилмайди... Ҳамма ҳолларда ҳам бир халқали бороналарни ишлатишдан сақланиш керак: бундай бороналар равон юрмаслиги орқасида тупроқни жуда кукунлаштириб юборади».

Вильямс ўт босган тупроқни ишлаш ҳақида гап юритилган вақтдагина (кузги экинларни эрта кўкламда бороналашда, кўп йиллик ўтпояларни ўримдан кейин бороналашда ва шу кабиларда) боронани тан олар эди.

Сиз, шу ерда ўтирган кишиларнинг кўпчилигингиз практикларсиз, сизлар тупроқни ишлаш нималигини биласиз. Сибирнинг ҳайдаб қўйилиб, бораналанмаган, ёхуд ёғоч волокуша билан бороналанган ери нима бўлишини бир тасаввур қилиб кўринг. Шундай агротехника билан қанақа ҳосил олиш мумкинлиги ҳақида сўз бўлиши мумкин?

Бу назария оқибатда шунга олиб келдики, бизнинг машинатрактор станцияларимизда борона деган нарсадан асар қолмади, чунки борона деҳқончиликнинг душманига чиқариб қўйилган эди.

Чопиқ қилинадиган экинлардан иборат алмашлаб экишнинг юксак самаралилиги

Сибирда ва мамлакатнинг бошқа районларида қишлоқ хўжалигини бошқариш практикаси нимани кўрсатди? Бу практика Вильямснинг кўпгина назарий асосларини, бинобарин, деҳқончиликнинг ўт-дала системасини ҳам ҳоктириб ташлади. Сизнинг Сибирингиздаги деҳқончилик практикасидан, институтларингиз ва тажриба станцияларингизнинг илмий тадқиқотларидан ва аввало шу кенгашда сўзга чиққан ўртоқ Г. А. Наливайко директорлик қилаётган Олтой илмий-текшириш институтининг илмий-тадқиқотларидан бир неча мисол келтиришга ижозат беринг.

Ўт-далали алмашлаб экиш, Олтой институти маълумотлари ишонтирарли қилиб кўрсатганидек ҳар бир гектар ердан маҳсулот олиш жиҳатидан чопиқ қилинадиган экинлардан иборат алмашлаб экишга нисбатан анча орқада туради. Бу маълумотлар бўлтакларда эмас, балки катта экин майдонларида олинган. Институт бир неча йиллар мобайнида кўп йиллик ўтлар катламининг ва маккажўхорининг бўғдой ҳосилига таъсирини ўрганмоқда. Олинган натижалар диққатга сазовордир.

Уч йил мобайнида (1959-1961 йиллар) бўғдой ҳосили қуйидагича бўлди:

— кўп йиллик ўтлар катламида — гектаридан 20.8 центнердан;

— кўп йиллик ўтлар катлами ағдариб ҳайдалганда — гектаридан 19.2 центнердан;

— маккажўхоридан кейин экилганда — 26 центнердан.

— маккажўхоридан кейин экилган бўғдойдан сўнг экилганда гектаридан 21,2 центнердан, яъни кўп йиллик ўтлар катламига ва бу катламни ағдариб ҳайдаб экилган бўғдой ҳосилидан юқори бўлди.

Фақат илмий муассасаларнинг далаларидагина эмас, балки колхоз, совхоз ишлаб чиқариши шароитида ҳам маккажўхори баҳори бўғдойдан олдин экиладиган энг яхши экин эканлиги маълум бўлди.

Олтой ўлкасидаги «Чистюньский» совхозида 1961 йилда «лютесценс 758» ная бўғдойдан қуйидагича ҳосил олинди:

— маккажўхоридан кейин экилганда — гектаридан 23 центнердан;

— кўп йиллик ўтлар қатламига экилганда гектаридан 17 центнердан.

Кўриниб турибдики, ҳаётнинг ўзи, практика ўт-далали алмашлаб экишга қаршидир. Практикада мўл ҳосил олиш имкониятларига нисбатан кам ҳосил берадиган «Ҳамма нарсани ўз ичига оладиган, ҳамма соҳани камраб оладиган» бу назария қандай назария экан? Бундай назарияни ким ҳурмат қила олади? Бу назария эмас, балки ўйлаб чиқарилган схемадир ва бу схема уни ўйлаб чиқарган кишиларнигина қаноатлантира олади. Бу схема давлатни кишлоқ хўжалик маҳсулотлари билан таъминлашга ёрдам бермас экан халқни қаноатлантирмайди. Бундай назариянинг баҳоси бир пул, у вақт синовидан ўтолмади, шунинг учун ҳам биз бу назариянинг тавсияларига амал қила олмаймиз.

Бу ерда «Чистюньский» совхозининг директори ўртоқ К. И. Колупаев ўтирибди. Олтой институтига борганимда мен у билан учрашган эдим. У ўт-далали алмашлаб экишнинг эски тарафдорларидан **(залда жонланиш)**, айтиш мумкинки, у ўт-далали алмашлаб экишнинг стажли тарафдоридир. Яқин вақтгача совхозда кўп йиллик ўтлар ва қора шудгор бутун экин майдонининг 45 процентини ташкил қиларди.

Лекин, энди ўртоқ Колупаевнинг эътиқоди бошқача бўлиб қолди. **(Залда шодиёна жонланиш).** У ўт-далали алмашлаб экиш эътиқодига сиғинишни истамади. **(Кулги).**

К. И. Колупаев: Бизнинг отаболаримиз: зиғирдан кейин юнгичқа эк, юнгичқадан кейин зиғир эк, ким зиғир ва юнгичқа экса, ўша ақлли деб ўргатишарди.

Н. С. Хрушчев: Ақл ишлатиш нима дегани? Ақл ишлатиш кам меҳнат сарфлаб, кўп маҳсулот олиш демакдир. Сиз эса ўтлар қатламига бўғдой экиб, маккажўхоридан сўнг бўғдой экканларга нисбатан кам ҳосил олдингиз. Демак бу ерда ақл кам ишлатилган. **(Қарсаклар).**

К. И. Колупаев: Жуда кам ишлатилган.

Н. С. Хрушчев: Ҳозир совхоз чопиқ қилинадиган экинлардан иборат алмашлаб экишга ўтмоқда. 1961 йилда кўп йиллик ўт экилган майдонларнинг анча қисми ҳайдалиб, ўрнига маккажўхори экилди. Ўтларни маккажўхори билан алмаштириш хўжаликка қандай фойда берганлигини ўртоқ Колупаев айтиб ўтди.

Ўтларнинг бир гектаридан 24 центнер пичан ёки 1224 озуқа бирлиги олинар эди; маккажўхорининг бир гектаридан 450 центнер кўкпоя ёки 8550 озуқа бирлиги олинди. Буни ғўштга айлантириб ҳисоблаганда ўт экилган ерларнинг бир гектари ҳисобига 80 килограмм ғўшт етиштириш мумкин бўлса, маккажўхори экилган бир гектар ер ҳисобига 570 килограмм ғўшт етиштирса бўлади.

Хўш, қайсинисида ақл ишлаталар экан? Арифметикани билган одам, ҳатто тўрт амални билганлар ҳам 570 рақами 80 дан анча кўп эканлигини, демак маккажўхори ҳисобига 570 килограмм ғўшт етиштириб ҳар ким 80 килограмм ғўшт етиштираётганлардан акллироқ эканлигини билиб олади.

Ҳозир ҳамма, биринчи навбатда ўт-далали алмашлаб экиш тарафдорлари ана шуни яхши биليб олсинлар. Ўқиш-ўрганиш кийин, лекин қайта ўқиш ва ўрганиш янада кийинроқ. Тўғримми, ўртоқ Колупаев?

К. И. Колупаев: Тўғри. **(Залда жонланиш, кулги).**

Н. С. Хрушчев: Ўртоқ Колупаев, гапингизга қўшиламан ва ишонаманки, хўжаликни тезда қайта қурасиз ва ердан энг яхши фойдаланиш, дон, ғўшт, сут етиштиришни кўпайтириш намунасини кўрсатасиз.

Мен Олтой институтининг тажрибалари ҳақида гапириб ўтдим. Бу институтнинг алмашлаб экишнинг турли схемаларини қўлланишнинг самараси тўғрисидаги маълумотларини келтираман. Бунда ўртоқ Наливайко айтган гапларни такрорлайман, сизлар эса сабр қилингиз, менинг ахволимни тўғри тушуниб, сабр қилиб турингиз. Сизлар ўртоқ Наливайконинг сўзларини эшитдингиз. колхоз ва совхозларнинг бошқа рахбарлари, эса унинг сўзларини эшитганлари йўқ. Улар бу маълумотларни менинг нуткимдан билиб оладилар. Шунинг учун ҳам сизлар баъзи нарсаларни иккинчи марта эшитишларингиза тўғри келади. Такрор — билимнинг онаси дейишади-ку. **(Залда жонланиш, қарсаклар).**

Олтой институти далаларида алмашлаб экилган майдонларнинг гектаридан қуйидаги миқдорда озуқа бирлиги олинди:

— етти далали ўт-дала алмашлаб экишда — 19.1 центнер;

— кора шудгор қилиб уч дала алмашлаб экишда — 19.6 центнер;

— кора шудгор қилиш йўли билан тўрт-далали, алмашлаб экилганда — 20,9 центнер;

— чопиқ қилинадиган экинлардан иборат олти далали алмашлаб экишда (16.6 процентн маккажўхори) — 34.8 центнер;

— чопиқ қилинадиган экинлардан иборат тўрт далали алмашлаб экишда (25 процентн маккажўхори) 36.3 центнер;

— чопиқ қилинадиган экинлардан иборат уч далали алмашлаб экишда (33 процентн маккажўхори) — 39.2 центнер озуқа бирлиги.

Шундай қилиб алмашлаб экишнинг чопиқ қилинадиган маккажўхори киритилган системаси алмашлаб экиладиган майдонларнинг ҳар гектарига ҳисоблаганда ўт-далали алмашлаб экишга нисбатан деярли икки марта кўпроқ озуқа бирлиги берди.

Ўртоқлар, кенгашингизда сўзга чиққанлар алмашлаб экишга киритилган майдонларнинг ҳар гектарига озуқа бирлигининг қанчадан тўғри келиши ҳақидаги ҳисоб-китобларни келтирганлиги ёқимлидир. Бу — у ёки бу хўжаликнинг иш якунларига баҳо беришдаги янгиликдир. Шундай ҳам бўладики, ўт-далали алмашлаб экиш тарафдори сўзга чиқиб, у гектаридан 36 центнердан дон ҳосили олаётганлигини айтади. Гапнинг нимада эканлигини тушуниб олмай туриб ўнга қарсак чаламиз. Бундай қарсак унда юз гектар ернинг фақат 19 гектарига бўғдой экилган. 20-25 гектари шудгор қилиб қўйилганича туради, ўнлаб гектар ерга эса ўт экиб қўйилган.

Биз бундан бўён ҳам ўт-далали алмашлаб экишни қаттик турib тавсия қиладиган бўлсак, қишлоқ хўжалиги олдида турган улкан вазифаларни қандай бажариш мумкин? Биз мамлакатни дон, ғўшт, сут билан мўл-кўл таъминлашимиз лозим. Нима қилиш керак? Бу ерда ўт-далали алмашлаб экиш системасига содиқлик ҳақидаги қасам билан иш битириб бўлмайди. Халқ орасида така бўлса ҳам сут бersин. Сут бўлса ширгуруч ҳам бўлади деган мақол бор. **(Кулги, қарсаклар).**

Нон еяётган кишига бу нон кузги бўғдой унидан пиширилганми ёки баҳори бўғдой унидан, барибир. У дон қайси система бўйича етиштирилганлигини сўрамайди: ўт-далали алмашлаб экиш системасида етиштирилганми ёки чопиқ қилинадиган экинлардан иборат алмашлаб экиш системасида етиштирилганми, деб сўраб ўтирмайди, балки бу нонинг таъми, ранги қандайлигига ва бошқа сифатларига қарайди. Уни ана шу томонлари қизиқтиради. Шундай қилгани тўғри ҳам! Шунинг учун бизга деҳқончиликнинг шундай системаси керакки, бу система кўп дон ва бошқа маҳсулотлар бersин.

Энди бўғдойдан олдин экилган экинлар нима бериши ҳақида маълумотларни айтиб ўтмоқчиман. Олтой институтида уч йил мобайнида ўтказилган тажрибада бўғдойдан олдин экилган турли экинларнинг ҳар гектаридан қуйидаги миқдорда озуқа бирлиги олинди:

— 414 центнердан ҳосил олинганда маккажўхоридан 58 центнер озуқа бирлиги;

— вика-судидан 43,6 центнердан пичан олинганда — 21.8 центнер озуқа бирлиги;

— кўп йиллик ўтлардан 29.6 центнердан пичан олинганда — 14,8 центнер озуқа бирлиги.

Мана бу маълумотларга бир назар ташланг, ўртоқлар. Маккажўхорининг гектаридан 58 центнердан озуқа бирлиги олинади, худди шундай ерга кўп йиллик ўт экилса, гектаридан 14,8 центнер озуқа бирлиги олинади.

Биз ўт-далали алмашлаб экиш системасини нима учун яна танқид қилмоқдамиз? Гап шундаки, бу система кенг қўлланилди ва унинг оқибатлари тўла тугатилган эмас. Кадрларимизнинг анча қисми айниқса қишлоқ хўжалик мутахассислари деҳқончиликнинг ўт-далали алмашлаб экиш системаси асосида ўқитилган ва улар учун, чоғимда, ўқитувчилар ва профессорлар ўргатган нарсадан воз кечиш, қайта ўқиш, ўрганиш кийин бўлмоқда. Буларнинг ҳаммаси фақат сизнинг сибирингизда эмас, балки мамлакатимизнинг бошқа районларида ҳам колхоз, совхоз ишлаб чикаришини бошқариш практикасига таъсир қилмоқда. Қишлоқ хўжалик министрлиги ўқув юртларини ҳаётнинг ўзи кўрсатган йўлга кескин равишда бошлаб юборишлари керак. Ўқув программаларини қайта кўриб чиқмоқ керак. Биз ҳозир ўт-далали алмашлаб экиш системасини танқид қилмоқдамиз, ҳамма дарсликлар эса бу системанинг хато қоидаларига асосланиб тузилган. Шунинг учун ҳам ўқув юртларини битириб чиққан мутахассислар колхоз ва совхозларга келадилар ҳамда ўз ишларини уларга нимани ўргатган бўлсалар, ўшандан бошлайдилар. Колхозчилар уларга олим деб қарайдилар. Колхозчилар мутахассислар нотўғри тавсия бераётганликларини тушунсалар, улар бу ўзи қанақа олим деб ҳайрон бўлмоқдалар. Бундай жойларда фанга ҳурмат билан қараш туйғулари уйғонмайди.

Келинглар, ўқув программасидан ўт-далали алмашлаб экиш системасини чиқариб ташлайлик. Эҳтимол баъзи жойларда ўз ишларини қайта қуришни истамайдиган ўқитувчиларни алмаштиришга тўғри келади. Бунинг кўрқинчлик жойи йўқ. Ёш кадрларни дадиллик билан ишга кўтариш йўлидан борамиз. Лекин мен қариялар ҳам ўз ишларини ўзгартирадилар, деб ўйлайман. **(Қарсаклар).** Шу билан бирга колхоз ва совхозларда ишнинг қандай ахволда эканлигини кўриб чикиш ва колхоз, совхозларга ишни қайта қуришда ёрдам бериш лозим.

Жуда характерли бир мисол келтираман. Ёзда Краснодар ўлкасидаги «Кубань» совхозида бўлдим. У ерда ўртоқ Максимов директорлик қилади. у ўз ишини яхши биладиган, маълумотли киши, агроном. У билан бирга далаларни айланиб юрар эканман, биласиларми, шундай пайтда кишининг бахри очилиб кетади, ҳамма жойда намунали тартиб ўрнатилган. Яхши ҳосил учун ўртоқ Максимовга ва бошқа ходимларга миннатдорчилик билдирдим. Кейин бу хўжалик тўғрисида маълумот беришни сўрадим ва украин латифасидаги бир кишининг ахволига тушиб қолдим: латифада бир киши товар сотиб олади ва гумашта уни ҳакорат қилади. Гумашта уни курка деб атайди. Бундан хафа бўлган киши уйига қайтади. Хўкиз кўшилган аравада икки кун юради. Кейин гумашта уни ҳакорат килгани эсига тушиб колиб, яна икки кун йўл юриб орқасига кайтади. Келиб гумаштага: мен курка эмас, сенинг ўзинг курка деб айтади. **(Кулги, қарсаклар).**

Шунга ўхшаш мен ҳам хўжалик тўғрисида маълумот олганимдан кейин «орқага бур» демокчи бўлдим. Лекин афсуски, мен машинала эмас, вагонда кетаётган эдим бўлмаса ўртоқ Максимовнинг олдига қайтиб борган бўлар эдим. **(Залда кулги).** Сўзиддан кейин унга гапимни айтдим — у съезд делегати эди.

Совхозда ҳосил ҳақиқатан ҳам яхши. 1961 йилда совхоз ҳар гектаридан 36 центнердан бўғдой 30 центнердан арпа, 19 центнердан сули, 47 центнердан маккажўхори дони 31 центнердан беда (пичан), 31 центнердан судан ўти (пичан) олди.

Ана шундай ҳосил билан экинларнинг ҳар гектаридан қуйидаги миқдорда озуқа бирлиги олинган: маккажўхоридан — 6270, кузги бўғдойдан — 4260, арпадан — 3620, сулидан—1940, кўп йиллик ўтдан — 1630 озуқа бирлиги.

Кўриб турибсизки, самаралиги жиҳатидан маккажўхори ва кузги бўғдой биринчиликни эгаллаган. Демак экин майдони жиҳатидан ҳам булар биринчиликни эгаллаши лозим. Аммо «Кубань» совхозида бошқа экинларга нисбатан маккажўхори ва бўғдой майдонининг салмоғини кўриб чиқайлик.

1961 йилда совхозда экин майдонларининг структураси қуйидагича бўлди: ҳайдаладиган ерларнинг ҳаммаси — 13 минг гектар, дон экинлари — 7406 гектар ёки 56 процент; шу жумладан кузги бўғдой 2587 гектар ёки 19 процент; дон учун экилган маккажўхори — 2100 гектар ёки 16 процент; озуқабоп экинлар — 4629 гектар ёки — 35 процент. шу жумладан ўтлар — 3865 гектар ёки 29 процент.

Кубандаги кора тупроқли ерларнинг деярли учдан бир қисмини ўтлар билан банд қилиб қўйиб фақат 19 процентига бўғдой ва 16 процентига маккажўхори экишни тўғри деб бўладими?

1960 йилда «Кубань» совхозида ҳар 100 гектар ерга 291 центнер сут, 65 центнер ғўшт (сўйилган вазнда) етиштирилганлиги тасодифий эмас. Совхоз ҳар юз гектар ҳисобига 10 та сигирга эга. Жуда бой ерларга эга бўлатуриб, «Кубань» совхози ўтган йили давлатдан 38 минг центнер аралаш ем сотиб олди!

Эндиликда бундай аҳволга чидаб турib бўладими? Йўқ, мумкин эмас. Ер — халқ бойлигидир ва ундан ҳар ким ўзи хоҳлаганича фойдаланишига йўл қўйиш мумкин эмас. **(Қарсаклар).**

Бу йил кубанликлар олдига бориш ва улар билан очиқ-ойдин гаплашиш имкониятига эга эмаслигимга афсусланаман. Кубань ерлари бизнинг гавҳаримиздир. бу ерларда бир йилда икки марта ҳосил олиш мумкин ва кўпгина хўжаликлар шундай қилмоқдалар.

Менимча ўртоқ Максимов ўз хатосига тушуниб олди ва ҳозир ишини қайта қуримоқда. Ҳа, масала ҳудди шундай кўйилмоқда: ёки ишни қайта куриб ол ёки жойни бўшатиб кўй. Бошқача бўлиши мумкин эмас, чунки ердан хўжасизларча фойдаланишга бундан бўён токат килиб бўлмайди. Мен бу билан пуписа қилаётганим йўқ. Ўртоқлар. Халқ манфаатлари шуни талаб қилмоқда.

Афсуски, хатто колхоз ва совхозларга намуна кўрсатиши, улар учун тавсиялар ишлаб чиқиши лозим бўлган илмий-муассасаларда ҳам экин майдонларининг структураси ҳамиша ҳам намунали деб бўлмайди.

1961 йилда Красноярск қишлоқ хўжалик илмий-текшириш институтининг хўжалигида ҳайдаладиган ерларнинг 34 процентига. Сибирь қишлоқ хўжалик илмий-текшириш институтида (Омск шаҳри) 26 процентига. Сибирь чорвачилик илмий-текшириш институтида 25 процентига бўғдой экилган.

Бу институтларда одатда бутун экин майдонида бўғдойга нисбатан ўт экиладиган майдонлар салмоғи катта эканлигини айтиб ўтмай бўлмайди: Сибирь қишлоқ хўжалик илмий-текшириш институтида ўт экилган ерлар 39 процентни, Красноярск институтида 31 процентни. Сибирь чорвачилик институтида 26 процентни ташкил қилади. Бу — деҳқончилик ўт алмашлаб экиш системасининг амалда қўлланилаётганлигидир.

Сибирь қишлоқ хўжалик илмий-текшириш институтининг директори ўртоқ И. В. Зезин ушбу кенгашда сўзга чиқиб, ўз хўжалигини бошқаларга машъал бўлмоқда деб айтди. Ўртоқ Зезин, мен сизнинг нутқингизни тўлдириб ўтмоқчиман. Ҳамма сизнинг хўжалигингиз каби «машъал» бўлса ва ерларнинг 39 процентига ўт экиб қўйса, бундай тақдирда биз каёққа борамиз? Бундай «машъаллар» бизга қайси йўлни кўрсатишмоқда? Улар қояли йўлларни кўрсатишмоқда, ўртоқлар, қояли йўлларни! **(Қарсаклар).**

Мен ўт экишни бутунлай тўхтатиб қўйиш керак деб гапираётганим йўқ. Хўжаликда қандайдир бир миқдорда беда ва йўғичка бўлиши керак. Лекин ақлга сиғадиган миқдорда бўлсин. Беда ва йўғичқадан пичан уни тайёрлаш яхшироқдир. Бу мақсадга муваффиқроқ бўлади.

Қуйидаги фактни эсламай ўта олмайман. Бир неча йил муқаддам бу ерда, Новосибирскда бўлганимда ўз имкониятларидан яхши фойдаланаётган хўжаликни бориб кўрмоқчи бўлдим. Менга Барабин чўлидаги Гандичевский совхозини бориб кўришни тавсия қилишди. Совхозга келдик. Совхоз далаларини айланганимизда кўк ем сифатида молларга бериш учун ўриб қўйилган жовдарни кўрдик: бўйи бир ярим метр келади, бошоғи ҳам катта, яхши жовдар. Кеч келганда айтиб ўтай, бу Сибирнинг айрим районларида кузги жовдар яхши ҳосил беришини кўрсатади.

Келишимиз биланоқ, директорнинг кабинетига кирдик. Совхоз ишчилари менга хат топширишган эди. Унда ишчилар: ўртоқ Хрушчев, эътиборингизни шунга жалб қилмоқчимизки, бизда жовдар яхши етилади, энди сут катик бўлаётганда директор бу жовдарни ўрдиртирib юборди, деб ёзишган эди.

Обком секретари директорни энг яхши кадрлардан деб ҳисобларди. Мен унинг фамилиясини унутиб қўйибман, шу ерда ўтирган эмасмикин? Эҳтимол ҳандайдир бир институтда кишиларни хўжаликни барбод қилишга ўқитаётгандир. **(Залда жонланиш).**

Ундан сўраб қолдим: ўртоқ директор, хўжалигингизда қайси экинни энг фойдали, энг серда-ромад экин деб ҳисоблайсиз? Кўнок — деб дарҳол жавоб берди у. **(Залда жонланиш).**

— Нима учун кўнок фойдали экин?

— Ўртоқ Хрушчев, кўнок— ўтдир, давлат мендан ўт олмайди **(Кулги, залда жонланиш).** Агар донли экинларни эксам давлатга дон сотишга тўғри келади.

Ўртоқлар, бу гапларни коммунист айтди. У дон етиштиришдан қўрқиб жовдарни ҳам ўриб юборган, жовдар эса дон берарди, яхши дон берарди. Лекин у вақтда доннинг бир қисмини давлатга сотишга тўғри келарди.

Ана шундай коммунистлар ҳам учраб туради. Партияда бундай коммунистлар канча кам бўлса, партия учун шунча яхши. **(Қарсаклар).**

Ўртоқлар! Сибирь —баҳори бўғдой етиштириладиган жуда катта райондир. Ҳолбуки, экинлар структурасида бўғдойга жуда кам жой берилган. Агар Олтой ўлкасида ҳайдаладиган ерларнинг 65 процентига бўғдой экилган бўлса, бошқа областларда бундан ҳам оз: Новосибирск областида 47 процент, Омск областида 46 процент, Тюменда 42 процент, Красноярск ўлкасида 40 процент Иркутск областида 35 процент, Кемерово областида 32 процент, Томск областида 26 процент ерга бўғдой экилган.

Масалан, Кемерово областидаги ерларга нима экилган деган савол туғилади. Экин майдонининг 32 процентига бўғдой, 13 процентига сули, 10 процентига арпа, 10 процентига маккажўхори, 18 процентига ўт экилган. Шундай қилиб, қанча ерга бўғдой экилган бўлса, шунча майдон ўт ва сули билан банд қилиб қўйилган.

Сибирдаги ўлкалар ва областлар бўғдой экилган майдонлар салмоғи камлиги сабабли ҳар гектар ер ҳисобидан кам дон сотмоқдалар. Ўртоқлар, биз хўжаликни сермаҳсул қилиб бошкариш ўлчови сифатида ҳозир ҳар гектар экин майдонидан сотиладиган маҳсулотни эмас, балки ҳайдаладиган ерларнинг ҳар гектаридан сотилиб-диган маҳсулотни ўлчов қилиб олишимиз керак.

Овозлар: Тўғри. **(Қарсаклар).**

Н. С. Хрушчев: Шундай қилиб-сак айрим раҳбар, масалан, 10 минг гектар ҳайдаладиган ер бўлатуриб 100 гектарига бўғдой экади, гектаридан 20 центнердан ҳосил олади; биз эса унга қарсак чалишимиз керак бўлади. У доим оқиллар каторида бўлади **(Кулги, қарсаклар).** Ҳақиқатда эса уни жазолаш керак. Ўртоқлар бундай нормал бўлмаган аҳволни тугатиш керак шундай кўрсаткичларни белгилаш лозимки унда раҳбарнинг хўжаликни бошкаришдаги маҳорати, билими ва ақли ойпадаги каби акс этиб турсин.

Мана, қаранглар, нималар бўлмоқда. 1961 йилда ҳайдаладиган ерларнинг ҳар гектаридан: Олтой ўлкасида 3,7 центнер. Иркутск областида 3,3 центнер. Красноярск ўлкасида 2,5 центнер. Тюмень областида 2.5 центнер Омск областида 2,4 центнер. Новосибирск областида 2,2 центнер. Кемерово областида 1,7 центнер. Томск областида 1,5 центнер дон сотилди. Бу, биласизларми, обком секретари ва область ижроия комитетининг раиси учун кулча нон килиб ейишга етади, холос. Ўшанда ҳам бутун йил охиригача етмайди. **(Кулги, қарсаклар).**

Бу биз учун тўғри келмайди ўртоқлар. Маҳсулот етиштириш планларини ва олган мажбуриятларимизни бажаришга жиддийроқ муносабатда бўлишимиз лозим. Коммунистик қурилишнинг улуғвор Программасини белгилаб берган партия XXII съезди бўлиб ўтди. Халқ съезд қарорларига ишонади. Программамизга ишонади. Саноат сохасидаги топширикларимиз бажарилади, бунга ҳеч ким шубҳа қилмайди. Қишлоқ хўжалигига келганда эса, чет элдаги айрим арбоблар белгиланган планларнинг бажарилишига шубҳаланмоқдалар. Қишлоқ хўжалигида ишлаётган коммунистлар ҳозир ўз ишларини қайта қуришлари ва қишлоқ хўжалигимизнинг имкониятларини кўрсатишлари керак.

Ўртоқлар! Коммунизм — халқ учун ҳамма маҳсулотларнинг мўл-кўлчилигидир. Мамлакатимизда маҳсулотларнинг коммунистик мўл-кўллигини вужудга келтириш плани 20 йилга мўлжалланган. Иккирма йил — бизнинг давримизга ҳам узоқ, ҳам яқин муддатдир. Ҳозир фан шунчалик ривожланмоқдаки у янги кашфиётлар билан бизни бойитиши, олга қараб қилаётган ҳаракатимизни, айниқсе саноат сохасидаги ҳаракатимизни тезлатиши мумкин. Қишлоқ хўжалигимиз ҳам катта резервларга эгадир.

Ҳозир фақат чақириклар, билан чегараланиб қолиш мумкин эмас. Айрим нотиқ трибунага чиқаркан: «Ўртоқлар, XXII съезд бу ана ундай съезд. съезд мана бундай қарор қилди... қандай қарорлигини ўзларингиз биласизлар... бу тарихий съезд. унинг қарорлари тарихий...» деб вайсай бошлайди. Кишилар бундай нотиқнинг сўзларини тинглаб турадилар ва: тарихийлик билан бошимизни котирма **(кулги)** яхшиси тарихийлиги нимадан иборатлигини айтиб бер, дейишади.

XXII съезд қарорлар қабул қилди, биз, барча коммунистлар, партиямиз бошчилигида бораётган ҳамма кишилар бу қарорларда ёзиб қўйилган нарсаларни амалга оширишимиз лозим. Нима ёзиб қўйилган бўлса—бу пландир. Планни эса меҳнат билан ҳакиқатга айлантириш керак! **(Қарсаклар).**

Ҳар бир колхозда, ҳар бир совхозда новаторлар тажрибасини ўрганайлик ва жорий қилайлик

Мен бу ерда кенгаш қатнашчиларининг сўзларини тингладим. Уларнинг ҳар бири ўз ишининг моҳир устасидир. Сизлар деҳқончиликда ҳам, чорвачиликда ҳам меҳнатнинг жуда кўп ажойиб намуналарини кўрсатмоқдасиз. Энди буларнинг ҳаммасини ўрганиш қолди, холос! Бу йил маккажўхорини парвариш қилишда янгилик киритилганлиги, кишилар сўтаси билан маккажўхори олиш учун курашаётганлиги мени айниқса мамнун қилди. Маккажўхори экиш сизнинг фикр-зикрингизни банд қилиб олибди. Энди иккинчи босқич тўғрисидаги масала — қандай қилиб ундан мўлроқ, сўтаси билан сифатли ҳосилроқ ҳосил етиштириш тўғрисидаги масала турибди. Мен ўртоқ А. Г. Лисичниковнинг нутқини эўр эътибор билан тингладим. Ахир, ўртоқлар, Чита — иқлими совуқ ўлка, ўртоқ Лисичников бўлса бу йил гектаридан 1225 центнердан маккажўхори олди, бу қаҳрамонликнинг ўзи-ку! Бу — бизнинг совет кишимизнинг ақлидроки зўр, маданияти юксак экан

ЎРТОҚ Н. С. ХРУШЧЕВ НУТҚИ

(Охири. Боши 1 ва 2-бетларда).

Энди, ўртоқ Т. С. Мальцев, сизнинг хўжалигингиз тўғрисида бир оз гапирмоқчиман. Хўжалигингиз — яхши хўжалик. Менинг шахсан сизга ва сизнинг ютуқларингизга бўлган муносабатимни биласиз. Менинг таклифимга мувофиқ сизнинг хўжалигингизда Бутуниттифоқ семинари ўтказилган эди. Сиз, бир оддий деҳқон катта ютуқларга эришдингиз, тажрибаларингиз қимматли. Лекин айбни яшириннинг нима ҳожати бор. Ойда ҳам доғ бор деганларидек, сизнинг ҳам камчилигингиз бор. Мен худди шу ҳақда сўзламоқчиман.

Мен партия съездида бир қанча қурғоқчилик районларда афтидач унча-мунча қора шудгорга эга бўлишга тўғри келади деган эдим, ҳозир ҳам шу фикримдан қайтмайман. Бу, қора шудгорни инкор қилаётган ўртоқ Наливайко билан мен бахслашяпман деган маънони билдирмайди. Йўқ, мен у билан бахслашмайман. Агар мендан қандай деҳқончилик системасининг тарафдорисиз деб сўрашса, мен аниқ қилиб, Олтой институти системасининг тарафдориман дейман.

Ўртоқ Наливайко қизиқарли сўзлади, экинларни чопиқ қилиш системаси қора шудгор қилиш системасига нисбатан кўпроқ иқтисодий фойда келтиришини кўрсатди. Сизларнинг ҳаммангиз бунга ишонч ҳосил қиласиз деб ўйлайман. Лекин ҳозир кимки, ўткинчи звено сифатида соф қора шудгорга эга бўлишни хоҳласа, қаршилик кўрсатмаймиз. Лекин ўртоқлар, мен хўжаликни соф қора шудгорсиз яхши, самарали бошқарган кишиларни мақташ ҳуқукини ўзимда қолдираман. Хуллас, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришни анча прогрессив усулда ташкил этган кишиларга умид боғлайман.

Ҳозирги вақтда кўпгина колхоз ва совхозларнинг 15-20 процент соф қора шудгори бор. Агар ана шу шудгорларга маккажўхори ва бошқа озуқабоп қимматли экинлар экилса, қанчадан-қанча ем-хашак ва гўшт олиш мумкин бўлур эди. Конкрет тарзда ўртоқ Мальцев хўжалигини олиб кўрайлик. Колхозда жами 8300 гектар қайдаладиган ер бор. 1500 гектари ёки 18 проценти соф қора шудгор.

Шудгор қилиб қўйилган ана шу ерларга маккажўхори экиладиган бўлса қанча гўшт олиш мумкин бўлур эди? Гарчи, сиз ўртоқ Мальцев, айрим участкаларда гектаридан 700 центнергача ҳосил олган бўлсангиз ҳам, гектаридан 300 центнердан маккажўхори ҳосили олинди деб, фараз қилайлик. Гектаридан 300 центнердан ҳосил олинганида бир гектар маккажўхоризор — бу 6 минг озуқа единицаси ёки гектаридан 60 центнер озуқа единицаси демакдир. Гектаридан 60 центнердан озуқа единицаси олиш — сўйилган ҳолда 4 центнер гўшт етиштириш имконини берадиган озуқага эга бўлиш демакдир.

Агар 1500 гектар шудгорга маккажўхори экилса, 6 минг центнер мол гўшти ёки колхозда қайдаладиган майдонларнинг юз гектарига ҳисоблаганда сўйилган ҳолда 72 центнердан гўшт етиштириш имконини берадиган озуқа олиш мумкин.

Фан билан практика Сибирда чопиқ қилинадиган экинлар экиш йўли билан алмашлаб экиш анча самарали эканлигини исботлади. Лекин, келинг, ҳозир кенг ишлаб чиқариш шароитида буни текшириб кўрайлик:

Мен Целиноградда ўртоқ Наливайконинг сўзини эшитдим. У бегона ўтларга қарши курашнинг самарали усулларини далил исбот билан тавсия қилади. Унинг таклифининг моҳияти — ерни барвақт шудгорлаб, кўклам келганда эса қорақўза ўсиб чиқадиган пайтда ерни экиш олдидан культивация қилишдан иборатдир.

Шимолий Қозоғистон тажриба станциясининг агрономи ўртоқ Юмагулов қорақўза босган далаларда улар вико-сулини аралаштириб экканликларини айтди. Баҳорда қорақўзани ўстириб туриб, кейин бир неча марта культивация қилинади ва ўсиб чиққан қорақўза йўқ қилинади. Июнь ойининг биринчи ўн кунлигида вико-сули аралаштириб экилади ва гектаридан 300 центнердан, ҳатто ундан ҳам зиёдроқ кўкат олинади. Вико-сули аралашмаси бугдойдан олдин экиладиган яхши экиндир. 1961 йилда соф қора шудгорга экилган баҳори бугдойнинг гектаридан 22.1 центнердан, қора шудгор қилинган жойда эса (вико-сули аралашмасидан кейин) 21.8 центнердан ҳосил олинди.

Агар шу мантиққа бундан кейин амал қилинадиган бўлса, у ҳолда афтидан, маккажўхоридан чопиқ қилинадиган экин сифатида қорақўзага қарши курашда фойдаланиш мумкин бўлади. Гап шундаки, баҳорда то маккажўхори экиш бошлангунча одатда бирмунча вақт бўлади ва ана шу вақтдан тупроқни экиш олдидан ишлаш даврида, кейинроқ эса қатор ораларини культивация қилиш даврида бегона ўтларни йўқотиш учун фойдаланиш мумкин бўлади.

Кенгаш вақтида айрим ўртоқлар ўз тажрибаларига таяниб туриб, колхоз ва совхозларга мана бундай усулни ҳам синаб кўришни тавсия қилдилар. Баҳорда ўсиб чиққан қорақўза тугатилгандан кейин нўхат экилади. Нўхатнинг ривожланиш даври қисқа бўлади, ва донн ҳам гез етилади. Шундай қилиб, қорақўза ҳам тугатилади, дон ҳам олинади.

Бегона ўтларга қарши кураш, ўртоқлар, ҳозир катта аҳамиятга эгадир. Шунинг учун ҳам мен колхозларнинг ва совхозларнинг раҳбарларига, мутахассисларга бегона ўтларга қарши курашнинг илмий тадқиқот институтлари, илғор колхоз ва совхозлар практикаси ишлаб чиққан усулларини ўрганишни тавсия қилган бўлур эдим. Гап умуман бегона ўтларга қарши кураш тўғрисида эмас, балки қорақўза, бўзтикан, саломалайкум ва шунга ўхшаган бегона ўтларга қарши кураш тўғрисида кетяпти. Бегона ўтларга қарши курашнинг конкрет хўжаликлардаги, мана масалан, Олтой қишлоқ хўжалик илмий тадқиқот институтидаги тажрибаларини ўрганиш муҳимдир. Чунончи, бу ерда бўзтикан мана бу тарзда йўқотилади. Албатта ер барвақт чукур шудгор қилиб қўйилади. Кўкламда ўт босган ерларга нўхат ёки вика экилади. Бу экинлар барвақт, ер етилиши биланоқ экилади. Нўхат ёки вика июнь ойининг ўртасидаёқ гузук кўкпоя беради. Ана шу экинлар пичанга йиғиштириб олингандан кейин гупроқ ишланади, шу тариқа бўзтикан тугатилади. Саломалайкумга ўхшаш бегона ўтлар экилган экиннинг уруғи то униб чиққунча ерни бороналаш йўли билан тугатилади.

Бу ерда Красноярск қишлоқ хўжалик илмий тадқиқот институтининг директори ўртоқ Белозеров сўзга чиқиб, Сибирда кузги жавдар ўстириштаги тажрибасини ўртоқлашди. Бироқ, у жавдарни қора шудгорга экишни таклиф қиляпти. Вико-сули аралашмасини баҳорда экиб, уни пичанга йиғиштириб олгандан кейин гупроқни кузги жавдар экишга тайёрлаб қўйиш яхши бўлмасмикин. Бу соф қора шудгор қилиб ўтирмасданоқ қорақўзани гупроқни вика экишга тайёрлаш вақтидаёқ йўқотиш имконини беради.

Сибирнинг турли районларида кузги жавдар экишни кенгроқ синаб кўриш керак. Равшанки, мен сизларга қатъий тавсия бераётганим йўқ, лекин синаб кўриш керак бўлади. Бу ерда Новосибирск областидаги Гутовский совхозидан чўчқабоқар ўртоқ Н. И. Белаш сўзга чиқди. У ҳам озуқа учун кузги жавдар экаётганлигини айтди. Демак, жавдар қишлаб чиқади, модамики қишлаб чиқар экан, демак пишиш ҳам мумкин. Шу ерда кўпдан яшаб келаётган кишилар илгари Сибирда кузги жавдар кўп экилар эди деб тасдиклашяпти. Ўртоқлар, қаерга жавдар экиш мумкинлигини ўзингиз қараб чиқиб, ўша жойга жавдар экинг. Жавдар экиш хўжалик учун фойдалидир. Биз экиш даврида ва ҳосилни йиғиштириб олиш даврида дала ишларининг жуда қисталанг келиб қолишидан анча қутулган бўлур эдик.

Бу ерда сўзга чиққан ўртоқлар селекция ва уруғчилик тўғрисида гапирдилар. Мен уларнинг фикрини қувватлайман. Селекционерлар мақтовга ва габриклашга арзигудек меҳнат қилдилар, улар қишлоқ хўжалик экинларининг ажойиб сортларини яратдилар. Лекин, бизда уруғчилик системаси ҳали ҳам эскича олиб борилмоқда. Биз кўпинча сифатсиз уруғларни экамиз. Колхоз ва совхозларда уруғчиликни қатъият билан яхшилаш керак.

Курган областидан механизатор ўртоқ А. Н. Висипков кенгашда сўзга чиқиб, донни машинани юқори гёзлинка юргизиб, йиғиштириб олиш тўғрисидаги қизиқарли тажрибасини айтиб берди. Мутахассисларимиз бу тажрибани эътибор билан ўрганмоқлари керак. Ҳозирча мен ҳосилни йиғиштириб олишнинг жадал усулига тааллуқли бирон фикр айтишга қийналаман. Лекин шу нарса равшанки, ўрим суръатларини тезлаштириш зарур, бироқ қандай йўл билан: ўрим-йиғим машиналарининг тезлигини ошириш йўли биланми, ёки жаткаларнинг қамраб олиш кенглигини кучайтириш йўли биланми — буни ўйлаб кўрмоқ, муҳокама қилмоқ даркор. Биз Қўриқ ўлкада ўн метргача қамраб оладиган кенгликдаги янги жаткани кўрдик. Бу жатка донни оддий усул билан ўриб олиш пайтида меҳнат унумдорлигини бир неча баравар оширади, донни янчишни қезлаштиради. Такрор айтаманки, у усулни ҳам, бу усулни ҳам ўрганмоқ керак.

Кенг қамраб оладиган жаткалар Қозоғистоннинг қўриқ ерларида ўз тажрибаларини ўтказмоқда. Бу ерда ҳосилнинг 50 процентини ўриб олиш мумкин. Агар бундай озуқа ўт берадиган молларга берилса, у ҳолда сўтасини ҳам, кўпроқ ҳам бирга қўшиб силос қилиш керак бўлади.

Мен Олтой қишлоқ хўжалик илмий-тадқиқот институтида бўлганимда маккажўхорининг дон учун эрта пишар «воронежская-76», «воронежская-80» сортларини ва «буковинский-2» гибридини кўрдим. Бу ердаги кенгашда кўп кишилар маккажўхорининг пишган сўтасини намойиш қилиб кўрсатдилар. Менда: агар Олтойда ҳам, эҳтимол, Сибирнинг бошқа баъзи жанубий районларида ҳам маккажўхори уруғлари етиштирадиган хўжаликлар вужудга келтирсак нима бўларкин? деган фикр туғилди. Уруғликни саралайдиган заводлар, сушилкалар қуриб, маккажўхори уруғлари етиштириш ишини мустаҳкам саноат негизига қўйилса. Бу ҳар бир колхозда ва совхозда уруғлик етиштиришга қараганда анча яхшироқ бўлади.

Менга Курган областидаги мактабларнинг ўқувчилари етиштирган маккажўхорининг пишган сўталарини беришди. Бу — жуда яхши. Маккажўхори — чорвачиликни юксалтириш учун қурашда қудратли қурол. Агар бизнинг қўлимизда маккажўхори бўлмаганида чорвачиликни қандай қилиб юксалтирардик? Сули билан юксалтирармидик? Йўқ, ҳисоблаб кўринг. Тўқ тутадиган озуқа бўлиш жиҳатидан маккажўхорига тенг келадиган сули етиштириш учун уни қанча гектар ерга экишга тўғри келарди. Маккажўхори экмай туриб, бизга Америка билан мусобақалашиш қийин. Ҳозир эса маккажўхоридек қуролимиз борлиги учун биз шундай мусобақага дадил киришмоқдамиз. Совет Иттифоқининг ҳамма ерида маккажўхори ўстирилиши мумкин, фақат у ҳамма ерда қуруқ дон бўладиган даражада пишмайди. Бизга эса қуруқ дон учун пишиши керак ҳам эмас. Маккажўхори ўзининг сифатини барча районларда ишлаб намойиш қилиб кўрсатмоқда. (**Қарсаклар**).

Кенгаш катнашчилари маккажўхорини парваришлаш ва уни йиғиштириб оладиган комбайнлар ҳамда бошқа техникаларни келтиришни кўпайтиришни тўғри галаб қилдилар. Эндиликда колхозлар ва совхозлар маккажўхорини йиғиштирадиган комбайнлар бўлмаса, ишни уддалай олмайдилар, чунки улар озуқа етиштиришни кўпайтиришлари, маккажўхори экиладиган майдонларни кўпайтиришлари керак. Буларнинг ҳаммасини ҳисобга олиш ва зарур техника билан таъминлаш керак. (**Қарсаклар**).

Бу ерда нўхат ва дуккакли экинлар тўғрисида кўп гапиришди. Мен нўхат табиат бизга туҳфа қилган экин деб ҳисоблайман. Сизнинг шароитингизда нўхат юқори ҳосил беради. Иркутск областидаги «Годовшчина Октября» колхози (раиси ўртоқ С. Г. Блинов) бу йил гектаридан 21.4 центнердан, Омск областидаги «Шуховский» совхозининг бўлими эса (бошқарувчиси ўртоқ И. Т. Володев) гектаридан 24 центнердан нўхат олди.

Нўхат баҳорикор ерлардан ўзига кенг ўрин олиши зарур. Мен Целиноградда сўзлаган нутқимда галла экинлари экиладиган тахминий структурани — 50-55 процент буғдой ва 20-25 процент нўхат бўлишини айтган эдим. Лекин бу шаблон эмас, албатта, ҳар бир хўжалик бу экинларнинг нисбати қандай бўлишини ўзи ҳал қилиши керак.

Хашаки дуккакли экинларга келганда шуни айтиш керакки, бу ерда сўзга чиққан агроном ўртоқ Н. И. Чеканова бу экиннинг ажойиб куйчисидир. Мен унинг нутқини тўртинчи марта қониқиш билан тингладим ва афтидан, тагин эшитсам керак. Чунки, айтиб қўяй, ўртоқ Чеканова, сизни бошқа жойларга ҳам такليф қилишади. Чунки сизнинг лекцияларингиз кўп кишиларга зарурдир. Тўғри, бу лекциялар босиб чиқарилган. Лекин мен Целиноградда бўлган вақтимда лекцияларингизни ўқиб чиқмаган совхозлар трестининг директорини учратдим. Аммо, нима ҳам қилиб бўлади. У кишисизнинг лекциянгизни эшитибдию, лекин ҳеч нарса эсида қолмабди ҳатто фамилияси ҳам хотиримдан кўтарилибди дейди. Ҳар хил кишилар бўлади: бир хил кишилар лекторларнинг сўзини тинглаб ўтирадилар, бошқалари эса шу вақтда ухлаб ўтирадилар. (**Хушчақчақлик**).

Сизларда, Сибирда хашаки дуккакли экинларни етиштириш соҳасида яхши тажриба бор. Олтой ўлкасидаги Чистюнский совхозидан ўртоқ П. Х. Романюк бригадаси бу йил гектаридан 26.7 центнердан ловия, Прут совхози механизаторларидан А. Е. Головков ва шу ўлкадаги Боровский совхозидан П. И. Брютов ўртоқлар гектаридан 23 центнердан зиёдроқ. Омск областидаги Шимолий Любинский совхозининг механизаторлари Д. Х. Вернер ва И. М. Хоробрих ўртоқлар 24 центнердан ловия ҳосили олдилар.

Мен озиқ-овқат учун ҳам ва ем учун ҳам дон бўладиган экин сифатида, афтидан, сизнинг Сибирь ерларингиз шароитида нўхатни ўстириш яхшироқ бўлади деб ҳисоблайман. (**Қарсаклар**). Нега? Нўхатнинг ривожланиш даври қисқа бўлади, нўхат ловияга нисбатан эртароқ пишади. Бу эса сизлар учун жуда муҳимдир. Нўхатни механизация воситаси билан йиғиштириб олиш ҳам ўнғайроқ.

Аммо, дуккакли экинлар хашаки экин сифатида, силос қилинадиган экин сифатида ғоят қимматлидир. Шунинг учун бирон ерда хўжаликларни дуккакли экинлар экиш ишини ёмонлаш, ёки ловия ва нўхатнинг ўрнини сунъий қўшимчалар ишлаб чиқариш ишини ёмонлаш ҳеч ким ҳеч ким ҳеч ким

ПАХТА ҲОСИЛДОРЛИГИНИ ЯНАДА ОШИРИШНИНГ МУҲИМ РЕЗЕРВЛАРИ

Юқори Чирчиқ районидаги „III Интернационал“ колхозининг аъзолари чинозлик пахтакорлар ташаббусини қўллаб-қувватлаб, келгуси йили ҳосилдорликни кам деганда 30 центнерга етказишга аҳд қилдилар

Суратларда: (чапдан) «Меҳнат бирлик» участкасининг бригада бошлиғи Холбуви Қосимова, колхоз рансининг механизация бўйича ўринбосари Василий Яковлевич Скворцов, бош агроном Йўлдош Умаров, 2-бригада бошлиғи Ғаффор Носиров, 6-бригаданинг илғор теримчиси Ойдин Жусанбоева, 1-участка механиги Ғани Каримов ўртоқлар.
Ш. Шорахмедов фотолари.

ВАТАНГА КЎПРОҚ ПАХТА БЕРИШ—БУ́РЧИМИЗ

Ниёзмат НИШОНБОЕВ,
колхоз ранси.

1959 йили «Меҳнат бирлик» колхози бизнинг хўжалигимизга кўшиб юборилди. Колхозимизнинг пахта майдони 1160 гектарга етди. Шундан кейин бизда бу участкада ҳосилдорликни кескин даражада ошириш чораларини кўра бошладик. Мутахассисларимиз, новаторларимиз қолоқликнинг сабабларини синчиклаб ўргандилар.

Маълум бўлишича, айб ерда, сувда, об-ҳаво шароитида эмас, ишнинг кўзини билиб иш қилмасликда экан. Хўжаликнинг раҳбарлари кейинги йилларда ернинг қадрига етмай қўйишибди, пахта етиштиришда агротехника тадбирлари, комплекс механизация кўнгилдагидек амалга оширилмапти, алмашлаб экишга риоя қилинмапти.

Биз бу участкага алоҳида эътибор билан қарай бошладик. Участка ва бригадаларга ишбилармон, тажрибали кишиларни бошлиқ қилиб тайинладик.

Бу тадбирлар бир йилдаёқ ўз самараларини кўрсатди. **1960 йили, гарчи об-ҳаво шароитлари пахтачилик учун ноқулай келган бўлса ҳам, Меҳнат бирлик участкасида гектар бошига 20,5 центнердан ҳосил олинди. Бир йилнинг ўзидаёқ ҳосилдорлик 8,5 центнерга ошди. Колхоз бўйича 21,2 центнердан ҳосил кўтарилди. Шу йили планимизни 105 процентдан ошириб бажардик.**

Пахтачилик соҳасида бу йил қўлга киритган ютуқларимиз айниқса қувончли бўлди. **Пахтакорларимиз 1103 гектар майдоннинг ҳар гектаридан мажбуриятдаги 25 ўрнига 26,3 центнердан ҳосил ундиришга муваффақ бўлдилар.** Давлатга шу кунга қадар пландаги 2265 тонна ўрнига 2910 тонна «оқ олтин» сотилди. **План юз процентга етгунча тайёрлов пунктига фақат биринчи сортли пахта жўнатдик. Йиллик план хозиргача 130 процентга етди.**

Айниқса Меҳнат бирлик участкасида эришилган ютуқлар кишини қувонтиради. **Бу ерда 336 гектар ердан 26 центнердан ҳосил олинди. Кўриниб турибдики, яқиндагина областда энг қолоқ хўжалик бўлиб келган собиқ «Меҳнат бирлик» колхози бизга қўшилгач икки йил ичида ҳосилдорликни икки баравардан знёдроқ оширишга муваффақ бўлдик.**

Собиқ «Меҳнат бирлик» колхозининг аъзолари 1958 йили бир меҳнат куни эвазига янги пул билан 15 тийиндан ҳақ олган эдилар. Ўтган йили улар ҳар меҳнат кунига 1 сўм 10 тийиндан ҳақ олдилар. Ҳозирги хомчўтларга қараганда биз бу йил бир меҳнат кунига 1,5 сўмдан пул тақсимлаймиз. Колхозимизда пахтачиликдан олинадиган даромад йил сайин ўсиб бормоқда. 1958 йилда биз пахтачиликдан 325 минг сўм даромад олган эдик. Бу йил эса 745 минг сўм даромад қилиш кўзда тутилаяпти. Етиштираётган ҳосилимизнинг таннархи ҳам йилдан-йилга арзонлашиб бормоқда. Буни қуйидаги схемадан кўриш мумкин:

БИР ЦЕНТНЕР ПАХТА УЧУН САРФЛАНГАН ПУЛ ВА ОДАМ КУНИ

Йиллар	Пахта таннархи (сўм ҳисобида	Одам куни
1958	24,50	7,2
1959	22,50	4,5
1960	17,54	4,2
1961	16,80	4

Биз бу ютуқларга жонажон партиямизнинг, шахсан ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг пахтакорлар ҳақида тобора кўпроқ ғамхўрлик кўрсатаётганликлари туфайли эришаяпмиз.

Ўртоқ Н. С. Хрушчев ҳосилдорлиги 25 центнердан кам бўлган бирорта ҳам хўжалик бўлмаслиги лозим деган шиорни ўртага ташлади. Кўриб турибмизки, ишнинг кўзини билиб меҳнат қилинса бу шиор ҳамма ерда шараф билан амалга оширилади. Чунки, ер туғанмас хазинадир. Ота-боболаримиз «сен ерни боқсанг, ер сени боқади» деб бечиз айтишмаган. **Биз 1962 йилда гектаридан 30 центнердан ҳосил олмоқчимиз.**

Бунинг учун биз асосан учта тадбирни амалга оширамиз. Бу тадбирлар, биринчидан, меҳнатга қўшимча ҳақ тўлаш, иккинчидан, экинни озиқлантиришда суюқ аммиакдан унумли фойдаланиш ва учинчидан, алмашлаб экишни изчил амалга оширишдан иборатдир.

Меҳнатга қўшимча ҳақ тўлаб, кишиларни рағбатлантириш ҳам катта аҳамиятга эга. Қуйидаги мисол бунинг ёрқин далили бўлаолади. Бу йил ўртоқ Ҳаво Дибердиева бошлиқ бригада 92 гектар ердан пландаги 21,7 ўрнига 41 центнердан ҳосил кўтарди. **Давлатга пландагидан ташқари 155 тонна пахта сотилди. Умумий йиғилишнинг қарорига мувофиқ ана шу пахтадан олинган даромаднинг 50 процентини бригаданинг 28 аъзосига тақсимлаб берамиз. Демак, ҳар бир колхозчи янги пул билан минг сўмга яқин қўшимча ҳақ олади.**

Колхозимизда илгари алмашлаб экишга етарли аҳамият берилмас эди. **Ўтган йилдан бошлаб ўндалали пахта-беда-маккажўхори алмашлаб экиш системасига ўтдик. Бир-икки йил ўтар-ўтмас бу тадбир ҳам ўз самараларини кўрсатабошлайди.**

Қаловини билсанг қор ҳам ёнади, дейдилар. Ҳар бир пахтакор, ҳар бир механизатор, ҳар бир раҳбар ишнинг кўзини билиб иш юритса кўзлаган маррасига шаксиз етади.

«ТОШКЕНТ ОБЛАСТИДАГИ «МЕҲНАТ БИРЛИК» КОЛХОЗИ 1959 ЙИЛДА ҲАР ГЕКТАРИДАН 12 ЦЕНТНЕРДАН ПАХТА ОЛГАН ЭДИ. БУ КОЛХОЗ 1960 ЙИЛДА «III ИНТЕРНАЦИОНАЛ» КОЛХОЗИ БИЛАН БИРЛАШДИ. БУ ЙИЛ СОБИҚ «МЕҲНАТ БИРЛИК» КОЛХОЗИНИНГ ПАХТА ҲОСИЛИ ГЕКТАР БОШИГА 26 ЦЕНТНЕРГА ЕТДИ. КЎРИБ ТУРИБСИЗКИ, ПАХТА ҲОСИЛИ 2 ЙИЛ ИЧИДА ГЕКТАРИГА 12 ЦЕНТНЕРДАН 26 ЦЕНТНЕРГА ЕТКАЗИЛДИ».

Н. С. ХРУШЧЕВ.

12 ЦЕНТНЕРДАН 26 ЦЕНТНЕРГА

Омилбой ЁҚУБОВ,
«Меҳнат бирлик» участкасининг бошлиғи.

Ҳосилдорликни икки йил ичида икки баравардан знёдроқ оширишга қандай қилиб эришдик? Мен мана шулар ҳақида гапирмоқчиман.

Илгари кўпгина ишларга эътиборсизлик билан қараб келинган. Биз ишни ана шу эътиборсизликка барҳам беришдан бошладик. Бу нималардан иборат? Биринчи навбатда кузги шудгорлашдир.

Илгари ер ҳайдаш ишлари ҳатто март ойигача судралар, оқибатда тупроқнинг структураси бузилар эди. Биз ўтган йили куздаёқ ҳамма ерларни сифатли шудгорлаб қўйдик. Қиш ойларида далаларга етарли миқдорда гўнг ташиб чиқардик. Эрта баҳор бошланиши биланоқ ерни экишга сифатли тайёрлашга киришдик. **Илгари бу ерда ҳар бири 9—10 гектарлик 19 та майда карта бор эди. Ана шундай карталарнинг бир нечтасини қўшиб, иккита йирик карта вужудга келтирдик. Бу ишимиз гектарлардан тўла фойдаланишга имкон берди.**

Суғориш ишларини тўғри ташкил қилиш мақсадида кичик-кичик ариқларни йўқотиб, уларнинг ўрнига йирик карталарда вақтинча ўқариқлар қазидик.

Собиқ «Меҳнат бирлик» колхозида экишдан олдин ерга темир мола босилар эди. Бу мола кесакларни майдаларди-ю, лекин тупроқни зичлаштириб кетарди. Бу участканинг майдонлари оқ бўз тупроқли ерлардир. Шунинг учун биз бу йил экишдан илгари оғир мола бостирдик. Бу мола ҳам кесакларни майдалайди, ҳам ерни юмшатиб кетади.

«Меҳнат бирлик» колхозида олдин бир бригадага, кейин иккинчи бригадага чигит экиларди. Натижада экиш кампанияси 14—15 кунга чўзилиб кетиб, ғанимат фурсатлар қўлдан бой бериларди. Биз бу йил бундай қилмадик. **Ҳар бир бригадага иккитадан экиш агрегати бериб, чигитни ҳамма бригадаларнинг ерига бир вақтнинг ўзида экдик. Оқибатда экишни етти ишчи кунида сифатли тамомладик.**

Илгари ернинг намини етарли миқдорда сақлаб қолишга аҳамият берилмасди. Натижада ҳамма майдонларга чигит суви беришга мажбур бўлардик. Биз бу йил ердаги намни сақлаб қолишга алоҳида эътибор бердик.

Ғўза парваришининг дастлабки кунларидаёқ кўчатни тўла сақлаб қолиш тўғрисида қайғира бошладик. Колхоз правлениеси кўчатни тўла сақлаб қолганлар учун қўшимча ҳақ ажратди. Тракторчиларнинг иши доимо текшириб борилди. Натижа ёмон бўлмади. **Йиғим-терим арафасига келиб ҳар гектар ерда ўрта ҳисобда 85 минг туп кўчат сақлаб қолдик. Кўчатни тўла сақлаб қолганликлари учун тракторчилардан Т. Исмоилов, М. Қурбонов, Х. Тожибоев ўртоқларга қўшимча ҳақ тўланди.**

Бутун ёз фасли давомида ғўзаларимизни алоҳида меҳр билан парвариш қилдик.

Эрта кузга келиб барча далаларимизда мўлжалдагидан ҳам мўл ҳосил етишди. Бу ерларнинг тарихида ҳали бунчалик ҳосил етиштирилганини ҳеч ким эслайолмайди. **Мана, ҳозирги кунга келиб ҳар гектар ердан 26 центнердан, яъни 1959 йилдагига нисбатан 14 центнер кўп «оқ олтин» ҳосили йиғиб-териб олдик.**

Партиямизнинг пахта ҳосилдорлиги 25 центнердан кам бўлган бирорта ҳам хўжалик бўлмаслиги лозим деган шиорига жавобан пахтакорларимиз келгуси йили ҳар гектар ердан кам деганда 30 центнердан «оқ олтин» ундиришга бел боғлаб, ҳозирданоқ ишга киришдилар.

Суратда: «Меҳнат бирлик» участкасида кузги шудгорлаш пайти.

МЕХАНИЗАЦИЯ ШАРОФАТИ БИЛАН

Ғани КАРИМОВ,
1-участка механиги.

Деҳқонларнинг чин дўсти ўртоқ Н. С. Хрушчев пахтакор республикалар қишлоқ хўжалик ходимларининг Тошкентда бўлиб ўтган кенгашида сўзлаган нутқида бундай деди: **«Механизациялаш пахтачиликни ривожлантиришнинг туб масаласидир. Колхоз ва совхозлар пахтачилик юзасидан ўтказилган маълум кенгашлардан кейин айрим ютуқларни қўлга киритдилар. Эндиликда квадрат-уялаб чигит экиш усули кенгроқ кўламда қўлланилмоқда, кўпчилик хўжаликларда кетмон машина билан алмаштирилди, пахта терадиган анча мукаммал техника яратилди».**

Бизнинг хўжалигимизда ҳам йил сайин кетмон ўрнини қудратли машиналар эгалламоқда. Биз пахтачиликни комплекс механизациялаш борасида бирмунча ишлар қилаяпмиз. Колхозимизда 11 та ҳайдов, 18 та ДТ-24, 6 та универсал тракторлари, 3 та ХВС-1,2 пахта териш машинаси, 10 та кўсак чувиш машинаси ва бошқа хил машиналар бор.

Пахтачилик соҳасида бу йил эришган катта ютуқларимиз механизация туфайлидир. Бу йил чигит экишни 9 кунда тугаллашга муваффақ бўлдик. Ёз бўйи ғўза қатор ораларини икки томонига ишладик. Йиғим-терим даврида мавжуд пахта териш агрегатларини ва кўсак чувиш машиналарини ишга солиб юбордик. Механик-ҳайдовчиларимиз ўз машиналари билан 327 тонна «оқ олтин» териб бердилар ва машина терими планининг муваффақиятли суратда бажарилишини таъминладилар. Ҳосилимизнинг 1035 тоннасини давлат омборларига қоп-қанорсиз элтиб бердик.

Шу кунларда биз келгуси йил мўл ҳосили учун пахта замин тайёрлаяпмиз.

Колхозимизнинг механизаторлари партиямизнинг тарихий XXII съезди ва пахтакор республикалар қишлоқ хўжалик ходимларининг кенгаши белгилаб берган муҳим вазифаларни амалга ошириш учун бундан кейин ҳам куч-қувватларини аямасдан фидокорлик билан меҳнат қиладилар.

ҒЎЗАНИ БИЛИБ СУҒОРИШ КЕРАК

Мусамат ТУРҒУНБОЕВ,
«Меҳнат бирлик» участкасининг сувчиси.

□ □ □

Суғоришнинг қулай ва фойдали йўлларини қўллаш ҳосилдорликни кескин даражада оширишга имкон беради. Мен бир неча йиллардан бери сувчилик қиламан. Иш давомида сувни тежаб-тергаб сарфлаш, шу билан бирга ғўзаларни қондириб суғориш ҳақида ўйлайман.

Бу йил колхозимизнинг ҳамма майдонларига пахтанинг «47-27» навли уруғи экилди. Бу нав «108Ф» навига қараганда сувни кўпроқ талаб қилади. Шунинг учун биз эрта баҳордан бошлаб ғўзаларимизни эгат ташлаб суғора бошладик. Эгат ташлаб суғоришда қийинчилик кўп. Нега? Чунки, биринчидан, кўп миқдорда сув тежаб қолинади, иккинчидан, ҳамма карталардаги ғўзалар бир меёрда суғорилади.

Биринчи суғоришда бир эгатга сув жилдиратган бўлсак, навбатдагисида унинг ёнидаги эгатга сув қўйдик. Натижада ҳар қайси эгатдаги тупроқ бир суғоришдан иккинчи суғоришгача бўлган даврнинг ичида қуёш нурида қизиб, ғўзалар соғлом ривожланди. Эрта кузга келиб ҳамма карталардаги пахталар бирваракайига пишиб етилди.

Натижада йиғим-терим ишлари биринчи кунларидаёқ қизғин тус олиб кетди. **Кунига йиллик планнинг 2,5—3, баъзи кунлари эса 4 процентга миқдорида пахта топшира бошладик ва колхозимиз бўйича 38 ишчи кунида йиллик пахта тайёрлаш планини шараф билан бажардик.**

Жонажон партиямиз биз пахтакорлар олдига ҳосилдорликни бундан кейин янада ошириш вазифасини қўймоқда. Келажакда биз пахта ҳосилдорлигини ошириш учун куч-қувватимизни сира аямасдан меҳнат қиламиз.

ЎЛУСТЛИК РАМЗИ

Чўққилари осмон билан ўпишган, ўркачларига оппоқ қор тўшалган Паркент тоғлари яқинида ажойиб бир колхоз бор. Бу хўжаликка «III Интернационал» деб ном беришган. Ҳа шундай! 10 миллат фарзандларидан иборат аҳил оиласи бор хўжаликка берилган ном ўзига муносиб. Чин дўст тутишганинг билан тенг деганларидек, бу оиланинг аъзолари ака-ука, опа-сингил бўлиб кетишган. Уларнинг бири-бирига устоз, бири-бирига шогирд бўлиб, ҳамкорликда бойлик яратаётганликлари кишини қувонтиради.

Халқимизнинг «Элга эл қўшилса — давлат» деган ҳикматли сўзи бу ерда ўз ифодасини топган. Ўзбек, рус, қозоқ, қирғиз, татар, тожик элининг фарзандлари елкама-елка турib, бир ёқадан бош чиқариб меҳнат қилаяптилар. Улар тўй-мишда хароба кулбалар-у, чор деворлардан бўлак мулки бўлмаган қишлоқни обод, гуллган бир қишлоққа айлантирдилар. Революциядан илгари бир парча ерга эга бўлолмай, бойлар эшигида хору-зор бўлган деҳқонларнинг ўғил-қизлари, набиралари бугун тўқ, бадавлат оила қурганлар...

Мана, колхознинг бепоён далалари. Олтин кузнинг сўнгги кунларида ҳам ҳаво очиқ, кўкда булутлар кўринмайди. Кумуш қорли тоғдан эсаётган куз шабадаси, ариқлардан шилдираб оқаётган зилол сув кишига ором бахш этади. Ҳў, қўшни пайкалда қудратли тракторнинг овози парвоз этаяпти. Биз ўша карта томон йўл олдик. Моҳир механизатор Эргаш трактор рулини маҳкам ушлаб, ер кўксини тилаяпти. Плуг кетидан пайдо бўлаётган қора лента лар тобора кенгайиб бормоқда. Колхоз бош агрономи Йўлдош ака трактор кетидан юриб шудгорнинг сифатини кўздан кечириб юрарди. Ўрта ёшлардаги, қотмадан келган, жиккаккина юзлари саратон офтобида қорайган бу қозоқ йигитини колхозчилар «қутлуғ агроном» деб аташади. Уларнинг бу гапида жон бор. Йўлдош ака шу пайтгача қайси хўжаликда ишлаган бўлмасин, ўша ерда ҳосилдорлик ошиб борган. Камҳосилли Меҳнат бирлик участкасининг ҳосилдорлигини икки йил ичида икки баравардан знёдроқ оширишда ҳам Йўлдош аканинг қўшган ҳиссаси катта бўлди.

Биз унга яқинлашдик. Одатдаги салом-аликдан сўнг Йўлдош ака қўлидаги темир чизғични ерга санчиб кўрди. Чуқурлик 25 сантиметр. Бу ҳолни кўриб унинг жаҳли чиқди. Қўл кўтариб картанинг нариги чеккасидан қайтиб келаётган трактор чи тўхтатди.

— Ҳой Эргаш, қани буёққа тушчи.

— Нима бўпти, — деди Эргаш трактордан тушаркан.

— Бу нима қилганинг? Ишнинг пировардида шошма-шошарлик йўлига ўтиб олдингми? Плуг ерга бир текис ботмаяптику!

Эргаш қилмишидан уялиб кетди шекилли, ҳеч нарса дей олмади. Йўлдош ака бориб плугни текширди. Ҳақиқатан ҳам унинг олдинги икки тиши беш сантиметрдан кўтарилиб қолибди.

— Қалай энди, Йўлдош ака?

— Жуда соз!

— Зап меҳнаткаш йигит-да, — деди Йўлдош ака унинг орқасидан қараб қоларкан, — ҳайдаган ерлари бир юз эллик гектарга яқинлашиб қолди!

— Бу йил шудгорлашни анча барвақт тугаллаяпсизлар чамаси?

— Бир минг икки юз гектардан ошиб қолди. Зўр берсак бугун тугатамиз. Ота-боболаримиз «Деҳқоннинг хазинаси — ер. Тўкилса маҳлиё теринг, унумли бўлар еринг» дейишади. Еримизни яна ҳам унумлироқ қилиш учун ҳозирдан бошлабоқ ишга қаттиқ киришдик. Ахир, келгуси йили колхозимиз бўйича кам деганда 30 центнердан ҳосил кўтаришга сўз берганмиз-да.

Шу пайт ёнимизга ўрта ёшлардаги, тўлачадан келган бир аёл келиб қолди.

— Мана, танишинглар, — деди Йўлдош ака, — энг юқори ҳосилли бригадамизнинг бошлиғи Ҳаво Дибердиева шу киши бўладилар.

Ҳаво опа биз билан самимий сўрашди. Бироздан сўнг ўртада қизғин суҳбат бошланиб кетди. Бригадир ўз пахтакорларининг шижоатли меҳнатлари, ғайрат-ташаббуслари ҳақида гоҳ тўлқинланиб, гоҳ жиддий тусга кириб ҳикоя қиларди.

— Бу йил кўтарган хирмонимиз ҳаммани ҳам хурсанд қилди. Ахир, бу ерлар тарихида ҳали бирон йил ҳам 41 центнердан ҳосил кўтарилмаган-да. Бундай ҳосил кимни қувонтирмайди дейсиз. Айниқса ўз пахтакорларимизнинг севинишганини айтмайсизми. Уларнинг ҳар бири ҳисобига ўн икки тоннадан ортиқ «оқ олтин» етиштирилди. Колхозимиз правлениеси бажарилган ишнинг салмоғи ва сифатига қараб қўшимча ҳақ тўлаб, жуда соз иш қилаяпти. Мана, қаранг, биргина бизнинг бригадамизнинг ҳар бир аъзоси янги пул билан минг сўмга яқин қўшимча ҳақ олди. Бу тадбир бир ғайратимизга ўн ғайрат қўшиб юборди. Биз келгуси йили гектар бошига кам деганда 45 центнердан ҳосил ундириш учун ҳозирданоқ бел боғлаб ишга киришдик.

Ҳаво опа ерга тикилиб, хаёлга чўмди. Ким билади дейсиз, балки у ҳозир келгуси йил мавсумини ўйлаётгандир. Баракали хирмон тепасида чеҳраларидан шодлик аломатлари аримаётган пахтакорлар, механизаторларни кўз ўнигга келтираётгандир...

Ўша куни роса дала кездик. Қаёққа бормайлик келгуси йил мўл ҳосилига мустаҳкам замин тайёрлаш учун бутун вужуди билан ишга киришган фидокор пахтакорларга дуч келдик. Ҳа, ҳақиқий пахтакор шундай қилади, келгуси йил ташвишини ҳозирданоқ торта бошлайди. Ахир, барвақт қилинган ҳаракат, ҳосилга берар баракат, деб бекорга айтишмаган-ку!

Азамат пахтакор! Бугун партиямиз, она-Ватанимиз яна ҳам кўпроқ «оқ олтин» етказиб бер, деб сенга мурожаат қилаяптилар. «Оқ олтин» дурдоналари яратишдек олийжаноб ишда муносиб ҳиссанг бўлсин! Сен эришган ғалаба фақатгина сенинг хонадонингга эмас, балки чорвадорлар, ғаллакорлар, ишчилар, зиёлилар хонадонига ҳам бахт, шодлик, ўйин-кулги киритади. Сен кўтарган баракали хирмон Ватанимиз куч-қудратининг янада мустаҳкамланишига хизмат қилади.

Ш. ШОРАҲМЕДОВ.
З. МУҲАММАДЖОНОВ.

СССР Министрлар Советида

СССР Министрлар Совети меҳнаткашларнинг истакларини қўллаб, дам олиш кунини 1961 йил 3 декабрь якшанба кунидан 4 декабрь душанба кунига кўчиришга қарор қилди.

Редактор М. ҚОРИЕВ.

Р. 01173. «Қизил Ўзбекистон», «Правда Востока» ва «Ўзбекистон сурх» бирлашган нашриётининг босмахонаси. Тошкент шаҳри. Нашр. В. 1737.